

SİYASİ İLİMLER ve HUKUK

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (ORTAK PAZAR): KURULUŞU VE GELİŞMESİ

Prof. Dr. Mehmet GÖNLÜBOL

GİRİŞ

Sekiz yıl önce Batı Avrupa'nın en gelişmiş altı devleti - Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg - uzun ve çetin olduğu kadar dramatik bir hava içinde geçen görüşmeler sonunda aldıkları bir karar ile Avrupa'nın, belki de dünyanın geleceğini etkileyen bir oluşum içine girmişlerdir. Bu karar ile, resmî adı ile «Avrupa Ekonomik Topluluğu», resmî olmayan adları ile de «Altılar», «iç Altılar», «Küçük Avrupa», ya da «Ortak Pazar» diye bilinen teşkilât kurulmuştu. Avrupa'da, özellikle üye devletlerde etkileri sokaktaki adam üzerinde bile duyulmaya başlanan ve hakkında günlük gazetelerden, ilmî dergi ve kitaplara kadar her türlü yayın ve duyurma aracında sayısız yorumlar yapılan bu Teşkilât memleketimiz için de gitikçe artan bir önem kazanmaya başlamıştır. Bilindiği gibi 25 Haziran 1963 tarihinde Ankara'da imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren bir Andlaşma ile memleketimiz de bu Teşkilâtın «Ortak Üye» si olmuş ve bunun ekonomik etkileri, memleketimizin ekonomik bünyesi içinde duyulmaya başlanmıştır. Buna rağmen, memleketimizde Ortak Pazarın tümü hakkında yapılan her çeşit yayınların sayısı parmakla sayılabilecek kadar azdır. Biz, bu Dergide, Ortak Pazarın kuruluşu ve gelişmesi, mahiyeti, organları, yetkileri, Türkiye ile ilişkileri ve sorunları hakkında derli toplu bilgi vermeye çalışarak, bu boşluğu bir dereceye kadar doldurabileceğimizi umut ediyoruz.

Tahmin edilebileceği gibi, bir dergi makalesi çerçevesi içinde sa-

yısız yönleri ve sorunları olan bir Kuruluşu incelemek bir çok konularda yüzeyde kalmayı zorunlu kılacaktı. Bunu düşünerek, Ortak Pazarın çeşitli yönlerini bir dizi makalede ele almayı uygun gördük ve bu makalelerin ilkinin Teşkilâtın kuruluşuna ve gelişmesine tahsis ettik. Diğer taraftan, ilk amacı üye devletler arasında ekonomik bütünleşme olmakla beraber, aslında çok yönlü ve kapsamlı bir Teşkilât olması, Ortak Pazarın bütün sorunlarının belli bir ihtisas dalında çalışmış bir kimse tarafından bütün ayrıntıları ile ve aynı vukufu ile incelenmesine de engel teşkil etmektedir. Bu sebeple, ele aldığımız konuları daha çok uluslararası kuruluşlar ve uluslararası siyasî ilişkiler yönünden incelemeye çalışacağız. Nihayet burada bir husus daha belirtmek gerekiyor: Uluslararası nitelikte olan bütün konularda olduğu gibi, Ortak Pazar konusunda da sorunların dinamik karakteri sebebiyle en iyi zamanı seçmek imkânsız derecede zordur. Bu zorluğu düşünerek ele aldığımız konuları incelerken, olayların bütün ayrıntılarına inmeden, sadece genel seyrini göz önünde bulundurarak değerlendirmeye ve genel yargılara varmaya çalışacağız.

ORTAK PAZAR FİKRİNİN GELİŞMESİ VE TEŞKİLÂTIN KURULUŞU

Ortak Pazarın kurulmasını gerektiren sebepler

Genel olarak Avurpa'nın bütünleşmesini ve özellikle Ortak Pazarın kuruluşunu inceleyen yazarların bir çoğu geleneksel olarak konuyu ele alırlarken Roma İmparatorluğunun kalıntılarına, Şarلمان'ın başarılarına ve Sully, Kant ve William Pena gibi düşünürlerin fikirlerine kadar inmektedirler. Şüphesiz Avrupa'nın kültürel ve siyasî miraslarının bazı unsurları, son onbeş yıldan beri bu kıt'ada görülen bütünleşme hareketi üzerinde etkileyici olmuşlardır. Fakat, unutmamak gerekir ki Avrupa'nın başlıca kültürel mirası milliyetçilik ve milliyetçiliğin sonuçları olan millî çeşitlilik, çıkar ayrılıkları ve çatışmalardır. Bu hususlar, İkinci Dünya Savaşından sonra, Avrupa devletlerinin millî egemenliklerini uluslararası kuruluşlara terketmek yolundaki çabalarını dramatik hale getirmiştir. Bu çabalar sonunda, Avrupa devletleri, hattâ Ortak Pazar üyeleri bile, millî birer devlet olmaktan çıkmamışlar, uluslararası kuruluşları siyasî kuvvetlerinin merkezî haline getirmemişlerdir. Bütünleşme, daha çok, ulusal çıkarların yeniden gözden geçirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Avrupa'nın bütünleşmesi hareketi içinde en ileri merhaleyi teşkil eden Ortak Pazar bakımından ulusal çıkarların yeniden gözden geçirilmesi çeşitli sebeplerle mümkün olabilmıştır. Bu sebepler içinde üçü özel önem taşımaktadır: Birincisi, belki de en önemlisi, bu devletlerin hepsinin İkinci Dünya Savaşının şu, ya da bu döneminde yenilgiye uğramaları, böylece 1939 ile 1945 yılları arasında en zor şartlar altında ulusal egemenliklerinin kısıtlanmasını öğrenmiş olmalarıdır. Bu devletlerden her biri yabancı kuvvetler tarafından işgal edilmişler, değişik ölçülerde olmakla beraber yabancı işgalinin küçük düşürücü etkisi altında ezilmişler, ekonomik çöküntüye uğrayarak toplum düzenlerinin bozulması durumları ile karşı karşıya kalmışlardı. Altı devlet, tekrar bir işgal ile karşılaşmak tehlikesini önlemek istemişlerdi. Batı Almanya'nın şayanı hayret derecedeki ekonomik canlanması bu düşünceye öncelik verilmesini gerektirmiştir. Avrupalı devletadamları Almanya'nın komşuları için siyasî ve askerî bir tehlike olmaktan çıkarılmasını zorunlu görmüşlerdir. Almanya'da Adenauer'in liderliği devam ettiği sürece, Fransa ile bu devlet arasında iyi ilişkiler kurulmuş olmakla beraber, bu çeşit ilişkilerin sadece şahısların hayatı ile kâim olduğunu gösteren sayısız tarihî örnekler bulunmaktadır. Hattâ, Fransa ile Almanya arasında 1963'de yapılan resmî Dostluk Andlaşması bile, taraflar andlaşmanın hükümlerini uygulamakta serbest kaldıkları sürece, barış için bir teminat olamamaktadır. Başarı için en büyük ümit, üye devletlerin ekonomilerini birbirine sıkı sıkıya bağlayarak, bir tek devletin saldırı ihtimalini ortadan kaldırmakta görülmüştür. Ortak Pazarın ilk amacı olan gümrük birliğinin, bu imkânı sağlayacağı düşünülmüştür.

Ortak Pazarın kurulmasına yol açan ikinci sebep, Avrupa'yı uluslararası toplum içinde lâayık olduğu yere oturtmak isteği idi. Üye devletlerden her biri, Sovyetler Birliğinin tehlikeli bir şekilde genişlemesi ve Amerika Birleşik Devletlerinin iktisadî üstünlüğü karşısında, Avrupa'nın kuvvetinde ve güvenliğinde bir daralma olduğunu hissetmişlerdi. Gerçekten, Savaştan sonraki yıllarda bu iki dev kuvvetin karşısında, Avrupa, uluslararası politika alanında önemini geniş ölçüde yitirmişti. 1956 Süveyş Kanalı krizi, Avrupa devletlerinin hareket serbestliğini ne derecede yitirdiğini gösteren en iyi örneklerden biri olmuştur. Hiç değilse Avrupa'nın birleşmesini destekleyen bazı Avrupalı devletadamları nazarında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğine tâbi olmayan bir Avrupa kurmak başlıca amaçlardan birini teşkil etmiştir. «Üçüncü kuvvet» fikri General de Gaulle tarafından ifrata götürülmüş olmakla be-

raber, bu fikrin başka biçimlerde diğer devlet adamlarının ve düşünürlerin düşüncelerine de hâkim olduğuna şüphe yoktur.

Altı devleti ekonomik bütünleşme ile başlayarak siyasî bir birliğe kadar götürebilecek olan böyle bir teşkilâtı kurmaya iten sebeplerden üçüncüsü sırf ekonomik düşüncelerdir. Ortak Pazar üye devletlerde yaşama seviyesini yükseltmek amacını gütmektedir. Avrupa fikri bir çok çevrelere sırf bu sebeple kabul edilmiştir. Bütünleşmenin sağlayacağı ekonomik yararlar uzun yıllardan beri bilinmekle beraber, bunu gerçekleştirecek engellerin aşılması mümkün olamamıştı. Ekonomik bütünleşme ancak siyasî birleşme zorunluğu duyulunca mümkün olabilmektedir.

Burada tâbiî olarak hatıra şu soru gelmektedir: Ortak Pazarın kurulmasında siyasî sebepler ekonomik sebeplerden önce geldiyse, Roma Andlaşmasında neden siyasî bütünleşme bahis konusu edilmemiştir? Bunun cevabını Avrupa'nın uzak ve yakın tarihli siyasî hayatında aramak gerekir. Kabul etmek gerekir ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortamı içinde bile Avrupa'yı, yüzyıllar boyunca yerleşmiş gelenekleri, çıkarları, şüpheleri ve akla gelebilecek daha bir çok engelleyici unsurları bir çırpıda kenara iterek radikal metodlarla federal veya konfederal bir sistem içinde birleştirmek, gerçekleştirilmesi pek kolay bir olay değildi. Bundan başka, Avrupanın bütünleşmesi hareketinin Roma Andlaşmasından hemen önceki tecrübeleri de böyle bir teşebbüs için cesaret kırıcı idi. İleride daha etraflı olarak değineceğimiz gibi, Avrupa'da siyasî bir birliğin kurulmasını da öngören Avrupa Savunma Topluluğu (EDC) teklifi, Fransız Parlâmentosunda tasdik edilmemişti. Avrupa birliği taraftarları bu tecrübeden, ulusal egemenliği dolaysız yollardan kısıtlayacak bir teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlanabileceğini öğrenmişlerdi. Diğer taraftan, bu kimseler, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu tecrübesinden ise, sınırlı ölçüde olmakla beraber, ekonomik bütünleşmenin başarılabilirliğini görmüşlerdi. Böylece, siyasî bütünleşmeyi teşvik için ekonomik bütünleşme ile işe başlamak gerektiği ortaya çıkmıştı. Ekonomik bütünleşme üye devletleri ulusal politikalarını koordine etmeye ve ahenkleştirmeye o derecede itecekti ki, siyasî bütünleşme bunun tabiî bir sonucu olarak kendiliğinden belirecekti. Roma Andlaşmasının ilk amacı iktisadî bir teşkilâtın kurulması ile sınırlı olmakla beraber, bu Andlaşma tam olarak uygulandığı zaman Topluluğun kalkınması ve refah seviyesinin yükselmesi için ulusal egemenlikten fedakârlıklarda bulunulması fikri gelişecek, bu ise siyasî bütünleşme hareketinin çabuklaşmasını sağ-

layacaktı. Böylece, son hedef tam bir birlik olmakla beraber, Avrupa'da ülkücü düşürücüler ve gerekci devletadamları bu amaca biraz daha ağır, fakat herhalde daha emin olan yollardan ulaşmayı uygun görmüşlerdir : Önce ekonomik bütünleşme ile başlanacak, sonradan siyasî birliğe doğru gidilecek.

Altıların Teşkili : Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun Kuruluşu

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Avrupa'da bütünleşme hareketi Savaştan kısa bir süre sonra başlamış, fakat, 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulmasına değin geniş yetkilerle donatılmış bir Avrupa teşkilâtı meydana getirilememiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Ortak Pazarın üyesi olan altı devleti bir araya getiren ilk kuruluş olmuştur. Bu Kuruluş o sırada Fransa'nın Dışişleri Bakanı olan Robert Schuman'ın çağrısı üzerine meydana gelmiştir. Schuman bu çağrısında Avrupa'nın kömür ve çelik endüstrilerinin «ortak bir Yüksek Otorite» emrine konulmasını teklif etmiştir. Bu, köklü bir değişikliği fade ediyordu. Bu çağrı sadece başlıca malların serbest mübadelesini, egemenliklerinin önemlice bir kısmını tevdi edecekleri «devletüstü» bir organın emrine terkedilmesini de öngörüyordu. Buna benzer fikirler daha önce de ortaya atılmıştı. Önemli olan güçlü Avrupa devletlerinin bu fikri kendileri için başlıca bir politika hedefi olarak kabul etmeleri idi. Bu konuda Fransa'nın tutumu bir çok etkenlerle şekillenmişti. Bu etkenlerin en önemlisi, eski soruna - yani Alman sorununa - yeni bir açıdan bakılması idi.

Galiplerin Almanya'ya karşı izledikleri savaş sonrası politika terkedilmiş oluyordu. Almanya'nın taksimi, Sovyetlerin baskısı ve işgal sorumluluklarının yüklenilmesi, Alman ekonomisini zayıf tutmak amacına yöneltilmişti. Ancak, kısa bir süre için anlaşılmıştı ki, zayıf Almanya Batı Avrupa ekonomisi için bir tehlike idi. Fakat, iktisadî canlanma ile sadece kuvvet değil, aynı zamanda bağımsızlık da gelecekti. Bağımsız bir Almanya'ya karşı bu devletin komşuları kendilerini gelecekte nasıl koruyacaklardı? Sorun bu idi.

Schuman Almanya'ya ortaklık teklif ederek bu soruna bir çözüm yolu ortaya atmıştı. Kömür ve Çelik endüstrilerinin birleştirilmesi ve devletüstü bir organın kurulmasından daha önemli olan, Almanya'yı komşuları için yeniden bir tehlike olmaktan çıkarabile-

cek bir şekilde bu devletlerle işbirliğine sevketmekti. Almanya, çeşitli sebeplerle bu teklife olumlu cevap vermiştir: Bunların en önemlileri, Avrupa'da tekrar eşit bir statüye sahip olmak ve mağlûbiyetin getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak idi. Şu halde, Altı devleti Kömür ve Çelik Topluluğunu kurmaya iten sebep, Ortak Pazarı kurmaya iten sebepten çok daha açık bir şekilde siyasî mahiyet taşıyordu: Bir savaş için en önemli iki endüstri dalının (kömür ve çelik endüstrilerinin) birleştirilmesi yolu ile Batı Avrupa devletleri arasında yeni bir savaş ihtimalini ortadan kaldırmak.

İngiltere'nin, ileride etraflı olarak izah etmeye çalışacağımız sebepler yüzünden, Schuman'ın teklifini reddetmesine karşılık, Fransa, Almanya, İtalya ve Benelüks devletleri, bazı ekonomik ve siyasî grupların itirazına rağmen, bu teklifi olumlu karşılamışlar, kabul etmişlerdir. Böylece, Avrupa Kömürü ve Çelik Topluluğunun kurulması mümkün olabilmıştır. Kömür ve Çelik Topluluğu ekonomik bakımdan bir ortak pazardır. Teşkilâtı kuran Paris Andlaşması ile kömür, demir cevheri ve çelik gibi malların üye devletler arasında serbest rekabeti derhal sağlanmış ve ithâl tahditleri, kotalar ve diğer ticaret engelleri kaldırılmıştır. Kömür ve çelikte ticaret engellerinin kaldırılması üzerine üye devletler arasında bu mallar üzerindeki ticaret, örneği görülmemiş bir şekilde gelişmiştir.

Schuman Plânının en önemli veçhelerinden biri, sınırlı olmakla beraber, gerçek yetkilerle donatılmış devletüstü organlar meydana getirmiş olmasıdır. Topluluğun yürütme organı durumunda olan ve dokuz bağımsız üyeden kurulmuş bulunan Yüksek Otorite, kömür ve çelik üzerine vergi koymak yetkisine dahi sahiptir. Bununla beraber, bu organ yetkilerini büyük bir ihtiyatla kullanmıştır. Diğer taraftan, hükümet temsilcilerinden kurulu olan Bakanlar Konseyinde üye devletler beraberce çalışma yollarını geliştirmişlerdir. Asamblede ise altı devletin parlâmento üyeleri ulusal görüşlerine göre değil, kendi şahsî inançlarına ve üyesi buldukları partilerin eğilimlerine göre gruplaşmışlardır. Asambelenin yetkileri sadece istişarî mahiyette olmakla beraber, bu organ daha kapsamlı bir bütünleşmenin sağlanması için bir baskı merkezi haline gelmiş ve üye devletlerden çok kuruluşun bağımsız organı olan Yüksek Otoriteyi desteklemiştir. Endüstrinin ve işçinin temsil edildikleri bir İstişarî Komite teşkil edilmiş ve bir Adalet Divanı ise hükümetlerin ve Yüksek Otoritenin tasarrufları ile ilgili dâvalara bakmıştır. Kömür ve Çelik Topluluğunun bu yapısı, sonradan

aynı üye devletler tarafından kurulan yeni teşekküller için - yeni Ortak Pazar ve Euraton için- bir örnek teşkil etmiştir.

İngiltere ve Altıların Teşkili

Kömür ve Çelik Topluluğunun teşkili ile Batı Avrupa'da başlayan gerçek bütünleşme hareketine katılmayan tek önemli Avrupa devleti İngiltere'dir. Bunun başlıca nedeni, bu devletin Savaştan, Kıt'a komşularına nazaran farklı bir fikir çerçevesi içinde çıkmış olmasıdır.

Önce, İngiltere, Kıt'a komşuları gibi Savaşta yenilgiye uğramamıştı ve ülkesi düşmanları tarafından işgal edilmemişti. Bu sebeple, İngiltere'de geleneksel ulusal devlet fikri zayıflamamış, aksine daha da kuvvetlenmişti. Savaşta düşmanını yenen, savaştan muzaffer çıkan üç büyük devletten biri olmak, İngiltere için bir gurur vesilesi olmuştu. Fakat, güç bakımından bu devlet Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği ile mukayese edilemezdi. Aslında, 1945 lerin kuru bir hayalden ibaretti. Savaşın İngiltere'nin büyük bir devlet olarak statüsünü yıkmış olduğu tarihî ve siyasî bir gerçektir.

İngiltere 1939'da dünyanın en büyük alacaklı devletlerinden biri iken, Savaştan en büyük borçlu olarak çıkmıştı. Bu durum İngiltere'nin uluslararası alandaki kuvvetini ve prestijini önemli derecede zayıflatmıştı. İngiltere'nin borçları Savaş harcamalarından ileri gelmişti. 1947 yılında sterlinin konvertibilitesini yeniden sağlamak için yapılan teşebbüs başarısızlıkla sonuçlanmıştı; İngiltere'nin alacaklıları ellerindeki çekleri derhal bozdurmak için acele davranmışlar ise de, İngiliz hazinesi bunları karşılayamamıştı. İki yıl sonra sterlinin devalüe edilmesi gerekmiştir.

Buna rağmen, birbirini takip eden iktisadî krizler İngiliz psikolojisini pek az etkilemişti. Bu devletin Avrupa Kıt'asında başlamış bulunan bütünleşme hareketine katılmaması için, kendi görüş açısından ihmal edilmeyecek nedenler bulunuyordu. Bir kere, İngiltere dış işleri bakımından Avrupa'da dostlar aramak ihtiyacını duymamıştı. İngiltere Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri ile sıkı işbirliği yapmıştı ve savaştan sonra da bu işbirliğini devam ettirmek umudundaydı. Bu yüzden, İngiltere, kendisini Amerika'dan ayırabilecek her türlü harekete karşı koymuştu. Ancak, 1945'den sonra İngiltere'nin büyük hayalî Amerika Birleşik Devletleri tarafından paylaşılmamıştı. Nitekim, olaylar göstermiştir ki,

İngiltere soğuk savaşta, Amerika Birleşik Devletleri tarafından eşit bir müttefik gibi kabul edilmemiştir.

Atlantik ortaklığı dışında İngiltere'yi dış ilişkiler bakımından en fazla ilgilendiren konu, İngiliz Uluslararası Topluluğu (**Commonwealth**) ile olan ilişkileri idi. **Commonwealth** içinde liderlik, İngiltere'nin uluslararası kuvvetinin bir sembolü idi. Bu liderlik, İngiltere'nin küçüklüğünü ve zayıflığını gidererek, üç büyüklerden birisi olmasını haklı çıkarabilecekti. **Commonwealth** İngiltere için sadece uluslararası bir siyasî kuvvet sembolü de değildi, bundan fazla bir şeydi : **Commonwealth**, iktisadî bakımdan bir sterlin alanı idi ve sıkı sıkıya bağlı bir iktisadî blok teşkil ediyordu. Sterlin alanı, «eski vatan»ın ihtiyacı olan gıda maddesi ve ham maddelerin çoğunluğunu sağlıyor ve İngiltere'nin endüstri malları için de bir pazar teşkil ediyordu. Sterlin alanı Savaşın önceki yılların şartları içinde, bir bakıma, ideal bir iktisadî birlik idi. Denizaşırı sterlin ülkelerinden bazıları dolar geliri fazla olan ülkelerdi ve bu dolar gelirlerinden bütün **Commonwealth** devletleri faydalanmaktaydı. Savaşın sonraki yıllarda dolar eksikliği dünyanın en büyük iktisadî sorunlarından biri olduğundan, bu durum özel bir önem taşıyordu. İngiltere büyük ölçüde ithal ettiği gıda maddeleri ile ham maddeleri karşılıklı anlaşmalar gereğince dünya fiatlarına nisbetle daha ucuza almasına karşılık, sterlin alanı devletlerini Londra sermaye piyasasından serbestçe faydalandırıyor.

Savaşı takip eden ilk yıllarda, sermayenin talepleri karşılayamayacak derecede kıt olduğu ve ham madde fiatlarının dünya pazarlarında sür'atle yükseldiği sırada bu sistem çok iyi işlemiş ve karşılıklı faydalar sağlanmıştı. Böylece, İngiltere, savaşın önceki dış yatırım gelirleri azalırken, koruyucu sterlin alanı içinde **Commonwealth** memleketlerine satışlar yaparak ihracatını genişletmişti.

Şu halde, savaşın sonra İngiltere siyasî bakımdan Amerika Birleşik Devletlerine, iktisadî bakımdan da sterlin alanına güvenmekteydi. Her hal ve kârda Avrupa ile sıkı ilişki lüzumsuz görülmuş, ya da bundan korkulmuştu. İktisaden zayıf olmasına rağmen, İngiltere savaşın sonra sür'atli bir kalkınma göstermiş ve 1950 yıllarında bu devletin iktisadî durumu Kıt'a Avrupasındaki komşulardan çok daha olumlu bir gelişme göstermişti. Eğer İngiltere Avrupa'daki bütünleşme hareketine katılsaydı bundan ne kazanacaktı? Neden İngiltere sterlin bölgesi sisteminin sağladığı imkânları Avrupa devletleri ile paylaşsın? Neden bu devlet Washington'a olan yakınlığı-

nı bozsun? Kıt'a Avrupası buna karşılık İngiltere'ye ne sağlayacaktır?

Bu sorulara verilen olumsuz cevaplar, İngiltere'nin altı Avrupa devleti arasındaki bütünleşme hareketine katılmamasının nedenlerini teşkil etmiştir. Ancak, İngiltere'nin katılmaması, bütünleşme çalışmalarını durduramamıştır.

İlk Siyasî Bütünleşme Hamlesi : Avrupa Savunma Topluluğu Çalışmaları

Kömür ve Çelik Topluluğu Andlaşması üzerinde görüşmeler yapılırken, Amerika ve İngiltere, Almanya'nın tekrar silâhlandırılması için Fransa üzerinde siyasî baskıda bulunmaya başlamışlardı; ötedenberi Almanya'yı kendisine potansiyel bir düşman gören Fransa ise bu konuyu imkân ölçüsünde bertaraf etmeye çalışıyordu. Fakat, gene de iki büyük müttefikinin baskısına boyun eğen Fransa, bu devletlerden önce davranarak Avrupa'nın siyasî ve askerî bütünleşmesi için Schuman Plânına benzeyen bir plân teklif etmiştir. 1950 yılının Ekim ayında Fransız Başbakanı René Plevin tarafından teklif edilen ve bu devletadının adı ile anılan bu plânda millî askerî kuvveterin diğer deveterin kuvvetleri ile birleştirilmesi ve bu ortak kuvvetin bir nevi devletüstü yetkilere sahip bir kuruluşun emrine verilmesi öngörülüyordu. Avrupa Savunma Topluluğu (ECD) adını alacak olan bu yeni kuruluş NATO'nun üyesi olmayan Batı Almanya'nın silâhlanması için gerekli zemini ve çerçeveyi sağlayacaktı. Daha sonra, bu plâna, ortak kuvvete gerekli zemini ve direktifi verecek olan bir Avrupa Siyasî Topluluğu kurulması amacı da ilâve edilerek kuruluşun çerçevesi genişletilmiş, sırf askerî bir kuruluş olmaktan çıkarılarak, askerî - siyasî bir kuruluş haline getirilmiştir.

Avrupa'da askerî ve siyasî bütünleşmeyi gerçekleştirecek olan bu plânın Fransa tarafından kabul edilmesi bir tek şarta bağlı klmıştı: Altı devlet yanında İngiltere'nin de böyle bir kuruluşa katılması. Fransa yeni topluluklarda kuvvet dengesinin Almanya lehine döneminden ve dolayısıyla bu kuruluşlara Almanya'nın hâkim olmasından endişe etmiştir. Eğer İngiltere'nin bu kuruluşlara katılması sağlanırsa, Almanya'nın ağırlığı azaltılmış olacaktı. Ancak, 1951 ve 1952 yıllarında yapılan görüşmelerde İngiltere'nin hiç bir şekilde EDC'ye katılmak niyetinde olmadığı belli olmuştu. Bundan sonra, Fransa, İngiltere'nin Avrupa'daki kuvvetlerini muhafaza et-

mesini ve Avrupa Siyasî Topluluğu kurulduğu zaman da bununla işbirliği yapmasını istemişti. Fakat, İngiltere'nin bu konuda da herhangi bir teminat vermekten çekinmes üzerine ve uzun gecikmelerden sonra, Avrupa Savunma Topluluğunu kuracak anlaşma tasarısı diğer ve beş devlet tarafından tasdik edildiği halde, 1954 yılının yazında Fransız Parlamentosunda reddedilmiştir.

EDC projesinin başarısızlığa uğraması Avrupa'da tehlikeli bir askerî ve siyasî boşluğun meydana gelmesine sebep olmuş ve İngiltere bu boşluğu doldurmakta tereddüt göstermiştir. Bunun yerine, İngiltere, içinde kendisi ile beraber Altıların da bulunacağı yeni bir teşkilâtın kurulması teklifinde bulunmuştur. Batı Avrupa Birliği (WEU) adını alacak olan bu kuruluşun EDC gibi devlet üstü yetkileri olmayacak, fakat ortak askerî ve siyasi organları bulunacaktı. Gariptir ki, Batı Avrupa Birliği içinde ne İngiltere'nin, ne de Fransa'nın arzuları gerçekleşmiştir. İngiltere, Avrupa'da kuvvet bulundurmaya kabul ederek EDC içinde vermek istemediği teminatı verdiği gibi, Fransa da aynı Kuruluş içinde, EDC'nin koymuş olduğu sınırlardan daha geniş bir çerçevede Almanya'nın silâhlanmasını kabul etmiştir. Herşeye rağmen, Batı Avrupa Birliği bugüne kadar Altılar ile İngiltere arasında bağ kuran tek Kuruluş olarak kalmıştır.

Roma Anlaşmalarının Hazırlanması

EDC projesinin çökmesi Avrupanın bütünleşmesi hareketi için önemli bir darbe olmuştu. Fakat çok geçmeden, 1955 yılının yaz aylarında Avrupa'da gerçek bir birleşme için yeni çalışmalar başlamıştı. Avrupalılar, Kömür ve Çelik Topluluğunun başarıları ile Avrupa Konseyi ve EDC'nin başarısızlıklarından çok şey öğrenmişlerdi. Eğer Avrupa birleşmek istiyorsa, bunun siyasî yönden değil, iktisadî yönden gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Kömür ve Çelik Topluluğu başarıya ulaşmıştı, çünkü bu kuruluş iki endüstri alanında birleşmenin bütün faydalarını en kısa bir süre içinde ortaya koymuştu. 1955 yılının Haziran ayında altı devletin Dışişleri Bakanları Sicilya'nın Messina şehrinde toplanarak, Kömür ve Çelik Topluluğunun iki alanda yaptığını, bütün iktisadî alanlara teşmilî konusunu ele almışlardı. Bu toplantıda Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak başkanlığında bir komite kurulmuş ve bu komiteye bütünleşme konusunda yapılan yeni hamle için gerekli projelerin hazırlanması görevi verilmişti. Bu çalışmalar sonunda Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kuran

andlaşmalar hazırlanmış ve bu andlaşmalar 25 Mart 1957'de altı devletin temsilcileri tarafından Roma'da imzalanmışlardır.

İngiltere Messina toplantılarına davet edildiği halde katılmamıştı. Aynı şekilde, Messina'da kurulan Spaak Komitesine bu devletin bir gözlemci göndermesi teklif edilmiş ve böyle bir gözlemci gönderilerek Komite toplantılarının bir kaçına katılmış ise de, bir süre sonra İngiliz Hükümetinin yeni projeye girmek niyetinde olmadığını bildirerek toplantıları terketmişti. İngiltere EDC'nin başarısızlığa uğramasından sonra yeni teşebbüsten olumlu bir sonuç alınamayacağı kanısında idi.

Fakat, İngiltere'nin Messina toplantılarına gereken önemi vermemesinin yanlış hesaplara dayandığı kısa bir süre içinde ortaya çıkmıştır. Altı Avrupa devletinin birlikte müzakere ettikleri Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kucaklayan andlaşmalar aynı zamanda hazırlanarak imzalanmışlar ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmişlerdir. Kıt'a Avrupasının beş devleti, EDC tecrübesinden ders alarak Fransa'nın özel durumu ile isteklerini gözönünde bulundurmuşlar ve bu devletle yapılan görüşmelerin başarı ile sonuçlanmasını sağlayabilmişlerdi.

Ortak Pazarın kurulması ile Avrupa'nın bütünleşmesi alanında çok önemli bir adım atılmış oldu. «Küçük Avrupa» artık gerçekleşme yoluna girmiş ve Avrupa'da kuvvet dengesinin yeni bir biçim alması mümkün kılınmıştı. İngiliz ordularının ve İngiliz diplomasisinin yüzyıllarca gerçekleşmesinden korktuğu tehlike -yani Kıt'a Avrupasında bir üstün kuvvetin ortaya çıkması tehlikesi -yeniden belirmişti. Altı güçlü devletin ekonomilerini birleştirme, Batı Avrupa'nın iki kampa ayrılması tehlikesini ortaya çıkarmıştı. Böyle bir tehlikenin belirmesi İngiltere'nin Avrupa'ya karşı politikasını yeniden gözden geçirmesini gerektirmiştir.

İngiltere ve Diğer Avrupa Devletleriyle Özel İlişkiler Kurma Çabası

1956 yılının ilk aylarında Altılar arasındaki çalışmaların başarı ile sonuçlanması ihtimali belirince, fazla zaman geçirmeden bu projeye karşı derhal mukabil tedbirler düşünölmeye ve alınmaya başlanmıştı. Aynı yılın Temmuz ayında Avrupa İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı (OEEC) Meclisi bir çalışma grubu teşkil ederek, diğer Avrupa devletlerinin Altılarla bir Avrupa serbest ticaret bölgesi sistemi içinde ortaklık kurmaları imkânlarını araştırmış-

tır. Maulding Komitesi diye anılan bu grupta müzakereler başlan-
gıçta sür'atli bir gelişme göstermişti. Serbest Ticaret Bölgesi önce
Ortak Pazarın yerine geçecek bir kuruluş olarak düşünülmüştü.
Fakat, Altılar Ortak Pazarın teşkilinin kendileri bakımından önce-
lik taşıdığını bildirince, bu görüşten vazgeçilmiş ve Altılarla bera-
ber diğer Avrupa devletlerini de içine alan ayrı bir teşkilâtın ku-
rulmasına çalışılmıştır. Serbest ticaret bölgesi içinde Altılar da da-
hil olmak üzere bütün Avrupa devletleri kendi aralarındaki ticaret-
te her türlü engelleri kaldıracaklar, fakat bölgenin dışındaki dev-
letlerden yapılacak ithalâta uygulanacak gümrük tarifelerinde
serbest kalacaklardı. İngiliz Hükümeti 7 Şubat 1957'de yayınladığı
bir Beyaz Kitapta OEEC Meclisi çalışma grubunun hazırladığı ra-
poru prensip itibariyle kabul ettiğini ve serbest ticaret bölgesi gö-
rüşmelerini desteklediğini açıklamıştır.

Bundan sonra OEEC çerçevesi içinde serbest ticaret bölgesinin
kurulması konusunda çetin ve yorucu görüşmeler başlamıştır. Bu
görüşmeler sırasında özellikle İngiltere ile Altılar arasında başlıca
üç konuda görüş ayrılıkları belirmiştir. Görüş ayrılıklarından bi-
rincisi tarım ürünleri ile ilgili idi. İngiltere tarım sektörünün serbest
ticaret bölgesinin dışında kalmasını teklif etmiştir. Bu durum İn-
giltere'yi, Kıt'a Avrupası devletlerinden çok farklı olan tarım poli-
tikasında serbest bırakacaktı. İngiltere istihsal ettiği tarım ürün-
lerini devlet bütçesinden desteklemekte, çoğu **Commonwealth**
devletlerinden gelen bu çeşit ithal malları üzerine ise ya çok az, ya
da hiç tarife tahdidı koymamaktadır. İçerde istihsal edilen tarım
ürünlerinin devlet bütçesinden yardım görmesi bu ürünlerin iç pa-
zarlarda ithal malları ile rekabet etmesini mümkün kılmıştır. Böy-
lece, bir taraftan yüksek maliyet vergi mükellefleri tarafından kar-
şılanırken, diğer yandan da **Commonwealth** satıcılarına İngiltere'de
pazar bulmaları sağlanmıştır.

Buna karşılık, Kıt'a Avrupasında tarım genellikle ithal tarifele-
ri ile korunmakta, böylece gıda maddeleri fiatları dünya pazarları-
nın üstünde bir seviyeyi muhafaza edebilmektedir. Şu halde, bu
ürünlerin yüksek maliyeti İngiltere'de olduğu gibi vergi mükellef-
lerince değil, müstehlikler tarafından karşılanmaktadır. İngiliz sis-
teminin Kıt'a devletlerinde uygulanması pratik mülâhazalarla mah-
zurlu görülmüştür: Çünkü, Kıt'a Avrupasında çok daha geniş bir
çiftçi kitlesi bulunduğundan, devletin bu iş için daha fazla para
ayırması gerekecek, bütçeye daha büyük bir külfet yüklenmiş ola-
caktır.

Bu çıkmazın halli için İngiltere tarım sektörünün serbest ticaret bölgesi dışında bırakılmasını teklif etmiştir. Bununla beraber, görüşmelerin son safhasında İngiltere bu konuda bazı tavizler vermiş ve hazırlanacak sözleşmeye bu konuda da hükümlerin konulmasını kabul etmiştir.

Görüş ayrılıklarının ikincisi, serbest ticaret bölgesinin siyasî mahiyeti ile ilgili idi. İngiltere bu kuruluşun sadece iktisadî bir kuruluş olmasına ve Ortak Pazarın siyasî amaçlarından yoksun bulunmasını teklif etmiştir. Serbest ticaret bölgesi siyasî bir birlik veya federasyon amacı gütmeyecek, sadece üye devletler arasında ticareti geliştirmek ve genişletmeye çalışacaktı. Diğer taraftan, Kıt'a Avrupası devletleri ise siyasî amacın, kuruluşun başlıca hedeflerinden birini teşkil etmesini istemişlerdir.

Görüş ayrılıklarından üçüncüsü serbest ticaret bölgesinin dış dünyaya karşı izleyeceği ticaret politikası ile ilgili idi. Bilindiği gibi Ortak Pazar üyeleri dış dünya ile olan ticarî ilişkilerinde ortak bir gümrük tarifesi sistemi uygulayacaklardı. Başka bir şekilde ifade edilmek gerekirse, Altıların etrafında ortak bir gümrük sistemi bulunacaktı. İngiltere, serbest ticaret bölgesinin ortak gümrük politikasının bulunmamasını, bu kuruluşun üyelerinin dış dünya ile olan ticarî ilişkilerinde serbest kalmasını istemiştir; serbest ticaret bölgesi üyeleri, kendi aralarında, özellikle endüstri malları için gümrük duvarlarını alçaltacaklar, fakat üçüncü devletlere karşı diledikleri şekilde bir gümrük politikası izleyeceklerdi. İngiltere için bu sistemin avantajı açıktır: İngiltere **Commonwealth** devletleri ile özel ticarî ilişkilerini devam ettirebilecek, bu sistem Avrupa ile olan yeni bağları yüzünden zarar görmeyecekti. Bilindiği gibi **Commonwealth** malları İngiliz pazarlarına, İngiliz malları da **Commonwealth** pazarlarına tercihli gümrük tarifelerinden faydalananarak girmektedir. Böylece, İngiltere her iki sistemden de faydalana-caktı. Ortak Pazar devletleri, özellikle Fransa, kendisine özel çıkarlar sağlamayan bu İngiliz görüşünü kabul etmemişlerdir.

Serbest ticaret bölgesi konusundaki görüşmeler neticede bu sebeplerden dolayı, Fransız Hükümetinin 14 Kasım 1958'de görüşmelere devam etmeyeceğini bildirmesi üzerine, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Geriye bakıldığında serbest ticaret bölgesi teklifinin neden hiç bir zaman makul bir teklif olmadığını görmek zor değildir. Görüşmelerin başarısızlığa uğraması ilk nazarda görüldüğü gibi teknik

konular üzerindeki görüş ayrılıklarının bağdaştırılmasının güçlüğünden ileri gelmemiştir. Asıl anlaşmazlık konusu, bir bakıma basit, bir bakıma da çok girift idi; her iki taraf da görüşmelere başlarken birbirinden tamamen farklı noktalardan hareket etmişlerdi. İngiltere konuya sırf iktisadî ve teknik açıdan bakmış ve ayrıntılar üzerinde görüşülürken meselenin esasını görmemiş, görmek istememiştir. Asgarî ölçüde bağlanmak ve fedakârlıkta bulunmak görüşmeler boyunca İngiltere'nin başlıca hedefi olmuştu. Oysa, Altılar gerçek bütünleşmeyi sağlayacak çok daha radikal yollara gitmeyi tercih etmişlerdi.

Ancak, belirtmek gerekir ki, serbest ticaret bölgesi teklifine Altılardan hiç birisi Ortak Pazarın tam bir alternatifi nazarıyla bakmamakla beraber, Fransa hariç, Kuruluşun diğer üyeleri bu teklifi İngiltere'yi Ortak Pazara bağlayacak bir sistem gibi görmüşlerdi. Özellikle Ortak Pazar içinde Fransa ve Batı Almanya'nın iktisadî ve siyasî gücünden çekinen daha küçük Avrupa devletleri için, İngiltere'nin Kuruluşa bağlanması, Kuruluş içinde dengenin sağlanması bakımından önemli idi. Aynı şekilde, bir çok Alman firmaları, Ortak Pazarın çalışmaya başlamasından sonra Altılar ile Avrupa'nın diğer ülkeleri arasında bir ticaret savaşının başlamasından endişe ediyorlardı. Nihayet, Ortak Pazarın beş üyesi, Ortak Pazar içinde Fransa'nın eski Afrika ülkelerine sağladığı imtiyazlardan da memnun değillerdi. Bu sebepler yüzünden İngiltere ile bağlantılar kurmak Ortak Pazarın beş üyesi tarafından istenmekte ve desteklenmekte idi.

Fakat, İngiltere, Ortak Pazar ile kurmak istediği ilişkiler konusunda her zaman olduğu gibi bu sefer de pazarlık gücünü yanlış hesap etmişti. Güçlük şurada idi ki, Altılardan beşi İngiltere ile işbirliğine taraftar oldukları halde, bunlardan hiçbiri Fransa'yı feda edecek kadar bunu arzulamıyorlardı. İngiltere ile Fransa arasında seçim yapmak durumunda olan bu devletler tereddüt etmeden Fransa'yı tercih etmişlerdir. Bu görüşmelerin başladığı sırada Fransa iktisadî zorluklar içinde bulunuyordu; bununla beraber, Fransa'nın iktisadî durumu 1958 yılında, görüşmelerin halâ devam etmekte olduğu sırada düzelmeye başlamıştı.

Serbest Ticaret Bölgesi Görüşmeleri ve Fransa'nın Tutumu

1957 yılında Roma Andlaşmaları imzalandığı sırada Fransa Avrupa'nın hasta adamı durumunda idi. Bu sırada Fransa'nın en-

düstriyel gelişmesi İngiltere'ninkinden sür'atli olmakla beraber, bu devlet bu durumun devamlı olarak aleyhinde olan ödeme dengesi ve Frankın müteaddit defalar devalüe edilmesi ile karşılamaya çalışılıyordu. Böylece, iktisadî sebepler, Fransa'nın iç pazarlarını Altıların diğer üyeleri gibi sınırsız rekabete açmasına engel oluyordu.

Diğer taraftan, siyasî bakımdan da, Fransa, bir seri istikrarsız hükümetler yüzünden kronik zaaf içinde bulunuyordu. Dışarıda imparatorluğu ayakta tutmak için giriştiği teşebbüsler Fransa'yı bir çok güçlüklerle karşı karşıya bırakmış ve çetin ve pahalı Ceza-yir savaşına sürüklemişti. Böylece, siyasî ve psikolojik bakımdan da Fransa Altıların içinde bütünleşmeye en az hazır olan devletti. Avrupa hareketinin başlıca mimarlarından biri sayılan Jean Monnet'nin memleketi olan Fransa, aynı zamanda o sırada bu hareketin başlıca düşmanı olan Charles de Gaulle'ün de memleketi idi.

Ortak Pazarın kuruluşu sırasında Fransa'nın ortaklarına karşı tutumu şöyle özetlenebilir: Avrupa'nın yeniden teşkilâtlandırılması çabasına biz de katılmak istiyoruz ve şunu biliyoruz ki biz olmadan siz bunu başaramazsınız. Biz zayıf olduğumuz için, yeni kuruluşlara katılmamız için bunun bedelini ödemeniz gerekmektedir; biz olmadan bunun gerçekleşmesi mümkün olamayacağına göre, siz bizim kadar biliyorsunuz ki bu bedeli ödemek mecburiyetindedesiniz.

Gerçekten de Fransa Altıların diğer üyeleri ile yaptığı görüşmelerde «kaçınılmaz» bir devlet olmanın sağladığı pazarlık gücünü çok mahir bir şekilde kullanmış ve kendisi ve eski denizaşırı ülkeleri için geniş çıkarlar ve imtiyazlı durumlar elde etmeyi başarmıştı.

Şu halde, serbest ticaret görüşmeleri başladığı zaman, Fransa, ortaklarından elde edebileceği herşeyi elde etmiş bulunuyordu. Fransa, Alman rekabeti karşısında kendi sanayicileri için en iyi imkânları sağladıktan sonra, neden İngiltere'yi karşısına rakip olarak çıkarsın? Bu soruya verilecek cevap, İngiltere'nin Roma Andlaşmasını imzalamak istememesi halinde daha da önem kazanmaktadır. Fransa'nın denizaşırı ülkeleri için elde edilen imtiyazlar neden **Commonwealth** ülkelerine de teşmil edilsin? Özet olarak, Fransa serbest ticaret bölgesinin teşkili yüzünden bir çok şeyler kaybedecek, fakat hiçbir şey kazanmayacaktı.

1958 yılına girdikten sonra, Fransa'da Dördüncü Cumhuriyetin yerini Beşinci Cumhuriyete terketmesi üzerine, bu devletin serbest

ticaret bölgesi için ileri sürdüğü iktisadî itirazlar yumuşamağa, buna karşılık siyasî itirazlar ise kuvvetlenmeye başlamıştı. Bu sırada, Gaulle rejminin getirdiği istikrarın yardımı ile, Fransa, kendi endüstrisinin Altıların diğer üyeleri ile eşit şartlar içinde rekabet edebileceğini keşfetmiş ve bu durum Fransa'nın kendine olan güvenini arttırmıştı. Bununla beraber, bu gelişme de Gaulle'ün ve arkadaşlarının serbest ticaret bölgesi fikrini kabul etmelerine sebep olmuştur. Aslında de Gaulle Avrupa'da gerçek bir bütünleşmeye gidilmesine taraftar değildi; fakat, iktidara geldikten sonra Fransa'nın taahhütlerine sadık kalmış ve daha önemlisi bu Kuruluşu Anglo-Sakson dünyasına karşı siyasî bir kuvvet olarak kullanabileceğini görmüştü. De Gaulle'de görülen bu görüş değişikliği, Alman Başbakanı Adenauer ile yaptığı iyi işbirliği sayesinde daha da kuvvet kazanmıştı. «Küçük Avrupa» görüşüne sıkı sıkıya bağlı bulunan Alman Başbakanı, mümkün olan zamanlarda Fransa'nın bu grup içindeki liderliğini de kabul etmişti. Bu sistem mükemmel sonuçlar doğurmuştu. 1870'denberi ilk defa Fransa, Alman korkusunu unutmuş, İngiltere'nin dostluğunu ihtiyaç duymamıştı. Fransa, Altıların lideri ve sözcüsü olarak, Batılı devletlerin meclislerinde en az İngiltere kadar söz sahibi olacaktı. Fransa serbest ticaret bölgesi içinde bunu yapamaz; aksine, serbest ticaret bölgesi Fransa'nın bunu yapmasına engel olabilecekti. Böylece, iktisadî sebeplerden çok siyasî sebepler yüzünden Fransa, serbest ticaret bölgesi için vetosunu kullanmıştır.

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesinin (EFTA'nın) Kuruluşu

OEEC çerçevesi içinde bir serbest ticaret bölgesi kurulması için yapılan çalışmalara Fransa'nın katılmayacağını bildirmesi, bir veto niteliğini taşıyordu. Çünkü bu konuda Altıları bağlayacak bir kararın alınması ancak Ortak Pazarın bütün üyelerinin tasvibi ile mümkün olabilecekti. Bu veto, çalışmalara katılan bütün devletleri ve özellikle İngiltere'yi şaşkına uğratmıştı. İngiliz halkı böyle bir yenilgiye hazır değildi. Çünkü, İngiliz halkı da Avrupa ile serbest ticaret yapılmasının kendisine bir çok faydalar sağlayacağına inanmıştı.

Bundan sonra, olaylar birbirini takip etmiştir. Kasım 1958'deki Fransız vetosundan sonra OEEC Meclisinin Aralık ayında yaptığı toplantıda İsveç temsilcisi Gunnar Lange, çalışmaların devam etmesini teklif etmiştir. Ancak, bu sırada Altılar arasında ilk tarife ve kota uygulaması başladığından (bu uygulama Altılar ile diğer

OEEC devletleri arasında ilk tefrik edici tedbir oluyordu), Avrupa devletleri dikkatlerini bu olay üzerine yöneltmişlerdi. Bu olaydan sonra Maulding Komitesi bir daha toplanmamıştır.

Ancak, herşeye rağmen, serbest ticaret bölgesi görüşü terk edilmemiştir. Ortak Pazarın faaliyete geçmesi Altılar dışındaki OEEC devletlerini yeni tedbirler almaya sevk etmiştir. Altılar dışındaki bu devletlerin yeni tedbirler üzerindeki bu çalışmaları, neticede, 1959 yılının sonbaharında, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ni kuran anlaşmanın hazırlanması ile sonuçlanmıştır. İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, Avusturya ve Portekiz'in taraf olduğu bu anlaşma 4 Ocak 1960'da imzalanmış ve dört ay içinde üye devletlerin hepsi tarafından tasdik edilmiştir. Finlandiya da 1 Mart 1961'de yeni Kuruluşa ortak üye olmuştur.

Böylece, İskandinav devletleri, İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşının sonuçlanmasından beri savunmakta olduğu bir kuruluş içinde bu devletin liderliğini kabul etmiş oluyorlardı. İsviçre geleneksel tarafsızlık siyaseti ile bağdaşır görmediği için Ortak Pazara girmemişti. Avusturya barış andlaşması ile de kabul etmiş olduğu tarafsızlık siyasetini bozmasından memnun olmayacağını bildiği Sovyetler Birliğinin tutumu sebebiyle Ortak Pazar dışında kalmayı tercih etmişti. Portekiz ise, o sırada Ortak Pazara girmeyi düşünmemişti; zaten bu devlet EFTA ile kabul edilen sisteme dahi kendisini uydurmakta zorluk çekmiş ve bu Kuruluş içinde bile yalnız kalmıştır.

EFTA üye devletler arasında gümrüklerin, kotaların ve serbest ticareti önleyebilecek diğer engellerin tedricen kaldırılmasını öngören bir kuruluştur. Ortak Pazardan farklı olarak, bu Kuruluş, üye devletleri üçüncü devletlerle olan ticarî ilişkilerinde serbest bırakmakta ve ortak bir dış ticaret politikası öngörmemektedir. En düşük tarifeli üye devlet vasıtasıyla bölge içine üçüncü devletlerden malların ithalini önlemek için de malların menşei esasına dayanan bir sistem kabul edilmiştir. Menşe kuralları Sözleşmenin Ek B kısmında etraflı bir şekilde belirtilmiş ve bu kuralların ileride yeni ihtiyaçlara göre tekrar gözden geçirilmesi de mümkün kılınmıştır. Serbest ticaret yalnız endüstri mallarına inhisar ettirilmiştir. Fakat, Andlaşma, endüstri mallarını liberal esaslara göre test etmiştir: Sözleşmenin Ek D ve E kısımlarında tahsisen gösterilen tarım ve deniz ürünleri dışındaki mallar, endüstri malları olarak kabul edilmiştir. Başka bir deyimle, endüstri sektörü yalnız endüstriyel mamul, yarı mamul mallarla ham maddeleri değil, aynı zamanda önemli bazı tarım ve deniz ürünlerini de içine al-

maktadır. Nihayet, EFTA içinde üye devletler yalnız kendi dış tarifelerini ve ticaret politikalarını değil, aynı zamanda tarım, maliye, sosyal, istihdam ve gelişme politikalarını diledikleri şekilde tespit edebilmektedirler. EFTA'yı Ortak Pazardan ayırma en önemli noktalardan biri de, birincinin ortak bir ekonomi politikasından yoksun bulunmasıdır.

EFTA'nın Ortak Pazar gibi devlet üstü yetkilere sahip organları da bulunmaktadır. Bu sebeple de EFTA üyelerinin egemenlikleri, Ortak Pazarda olduğu gibi önemli ölçüde kısıtlanmamaktadır. Kuruluşun başlıca organı Meclistir; Mecliste her üyenin bir oyu vardır. Meclisin kurabileceği talî organlardan başka bir organ da bulunmamaktadır. Meclis, karar, istişare, yürütme ve gözetleme organıdır. Üye devletlere munzam külfetler yükleyen kararların oybirliği ile alınması gerekmektedir. Kuruluşun Sekreterliğinin merkezi Cenevrededir. Sekreterliğin büyüklüğü, kuruluşun müessesesevî karakterini aksettirecek nitelikte ve semboliktir; burada çalışan milletlerarası memurların sayısı 70'den azdır.

EFTA çalışmalarına Temmuz 1959'da başlanmış ve kısa bir süre içinde önemli gelişme göstermiştir. Bir yıl sonra EFTA içi tarifeler alçaltılmaya başlanmış ve 1 Temmuz 1960'da yüzde 20, takip eden yılın Temmuz ayında da yüzde 10 indirim yapılmıştır. 1 Ocak 1958'de çalışmaya başlayan Ortak Pazar içinde ise 1 Ocak 1959'da yüzde 10, müteakip yılın Temmuz ayında da ikinci yüzde 10 indirim yapılmıştır. Bundan sonra, 1960 yılında verilen çabuklaştırma kararı ile Ortak Pazarda 1961 yılının sonuna kadar yüzde 50 indirim gerçekleştirilmiştir. Böylece, her iki grup içinde artan dayanışma ve yakınlaşma, Avrupa'nın iktisaden bölünmesi ve iki grubun birbirinden tarife tefrikleri ile ayrılmaları tehlikesini doğurmaya başlamıştı. Artık tüm Avrupa'yı içine alan bir serbest ticaret bölgesi kurmak fikri yaşayamaz hale gelmişti. İngiltere'nin 1961 yılının yaz aylarında Roma Andlaşması hükümlerini bazı şartlarla kabul edebileceğini ilân etmesi, Avrupa'daki bu gelişmeler sırasına rastlar. Bu konuya ileride daha etraflı olarak değinilecektir.

EFTA ilk yıllarında gösterdiği gelişmeye rağmen, gerek İngiltere, gerek Ortak Pazar dışında kalan diğer Avrupa devletleri için cazip bir Kuruluş olamamıştır. Eğer bu kuruluş, Altıların bir rakibi olarak düşünülmüşse, (ki EFTA'nın kuruluşunda bu düşüncenin önemlice sayılabilecek bir rolü olduğu muhakkaktır) daha başlangıçta zayıf bir rakip olarak ortaya çıkmıştı. «Yediler», «Altıların» in siyasî ve coğrafî yakınlığından mahrumdu. İngiltere dışında, diğer

üyelerin hepsi küçük devletlerdi ve bu devletlerin toplam nüfusu, Altıların toplam nüfusunun dörtte birinden azdı. Bundan başka, bu devletlerin ortalama gelişme hızları da, Altıların gelişme hızından bir hayli daha yavaştı. Diğer taraftan, üç İskandinav devleti ve İsviçre zaten düşük tarifeli devletlerdi, bu yüzden de EFTA içinde gümrük tarifelerinin alçaltılması yoluyla bu devletler arasında ticaret hacminin arttırılması imkânı da mahduttu. Kendi ölçüsünde olmak şartıyla bazı gelişmeler göstermiş bir Kuruluş olmakla beraber, EFTA üye devletlerin halkları için, daha büyük ihtiraslarla kurulmuş olan Ortak Pazar gibi ilgi çekici olamamıştı. İngiliz ihracatçıları daha başlangıçta bu Kuruluşa, Altıları kaybetmenin zayıf bir karşılığı nazarıyla bakmışlardı. Paradoksal olarak, hiç olmazsa başlangıçta, EFTA'nın en büyük başarısı, Ortak Pazarın kuvvetini, dinamizmini ve canlılığını göstermek olmuştur. İngiltere Ortak Pazar üyeliği için müracaatta bulunmaya karar verdiği zaman, EFTA, **Commonwealth** gibi, fakat **Commonwealth**'dan daha az önemli olan bir sorun olarak ortaya çıkmıştı: EFTA devam edecek miydi? İngiltere'nin iki kuruluş karşısındaki durumu ne olacaktı? Diğer EFTA üyelerinin Ortak Pazara girmeleri bahis konusu olacak mıydı? v.s.

Ortak Pazarın Kuruluşu ve Amerika Birleşik Devletlerinin Tutumu

Avrupa bütünleşmesi fikri İkinci Dünya Savaşından beri gerek resmî ve gerek resmî olmayan Amerikan çevreleri tarafından desteklenmiş, teşvik edilmiştir. Avrupa'nın bütünleşmesi fikrinin Amerikalı düşünürler tarafından desteklenmesi eski omakla beraber, Amerikan Hükümetinin bu fikri resmen teşviki Marshall Yardım Programı ile başlamıştır. Amerikan Hükümeti Avrupa'yı bu program çerçevesi içinde 1948 yılından itibaren yardım yapmaya başlayınca, yardımın rasyonel bir şekilde kullanılması için Avrupa devletlerinin kendi aralarında teşkilatlanması şartını da koymuştu. Marshall yardımı neticede Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtının (OECE) kurulmasına yol açmıştır. OECE ve özellikle bu Kuruluşun talî bir kuruluşu olan Avrupa Ödemeler Birliği sayesinde Avrupa'da ikili ticaret anlaşmalarının tehdit edici engelleri ortadan kalkmaya başlamış, ticaretteki miktar tahditleri tedricen azalmış, Avrupa içinde millî paraların konvertibilitesi artmış ve Avrupa ve dünya ticaret hacmi genişlemiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinin Avrupa'nın bütünleşmesini des-

teklemesi, başlangıçta kısa vadeli ve infiratçı bir amaç taşıyordu: Yâni, Avrupa'nın kalkınmasını en kısa bir süre içinde gerçekleştirecek Avrupa'yı Amerika'ya muhtaç bir durumdan çıkarmak ve eski kıt'ayı teşkilâtlandırarak kendisini savunabilecek bir duruma getirmek. Gerçekten de Amerikan yardımı sayesinde Avrupa kısa bir zamanda kalkınmış ve Amerika'ya muhtaç olmaktan çıkmıştır; fakat, bu yardım tüm Batı Avrupa'yı içine alan bir teşkilâtlanmayı ve bütünleşmeyi sağlayamamıştır. Aksine, Avrupa devletlerinin teker teker kalkınmaları ve savaşın getirdiği sefaletten kurtulmalarının bütünleşme üzerinde bazı olumsuz etkiler de yapmış olduğu söylenebilir: çünkü, Avrupalılar ve Avrupa devletleri kalkındıktan ve dışardan destek görmeden kendi imkânları ile ayakta durabilecek bir hale geldikten sonra, bütünleşmenin getirebileceği faydaları görmemeye, ya da bunu küçümsemeye başlamışlardır. Nitekim, olaylar da bunu doğrulamaktadır. Diğer taraftan, askerî teknoloji de meydana gelen önemli gelişmeler de, Batı Avrupa'nın kendi kendini savunması hususundaki Amerikan arzusunun yanlış hesaplara dayandığını ortaya koymuştur.

Bununla beraber, Batı Avrupa'da bütünleşmeye hareketi durmamış başka bir biçimde gelişmeye devam etmiştir. Şüphesiz bu gelişmenin Avrupa'nın Altı devleti bakımından en mesut mahsulü Ortak Pazarın kurulmasıdır. Ortak Pazar görüşünü savunmalar bu kuruluşu görevsel yoldan birleşmenin en iyi yolu ve Avrupa'da bütünleşme hareketinin bir nüvesi gibi göstermek istemişlerdir. Fakat, yukarıda belirttiğimiz gibi, Batı Avrupa, değişik ülkeleri içine alan bir çok kuruluşlarla, bir yamalı bohça halini almıştır. Batı Avrupayı tüm görmek istemesine rağmen Amerika Birleşik Devletlerinin Ortak Pazara karşı tutumu da, bazı dalgalanmalar dışında, genellikle olumlu olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri Ortak Pazarı çeşitli sebeplerden desteklemiştir: Önce, Amerika Birleşik Devletlerinin geçmiş tecrübeleri göstermiştir ki, en iyi müttefik en kuvvetli olanıdır ve Ortak Pazar da üye devletlerin ekonomilerini bütünleşme yolu ile kuvvetlendirecektir. Avrupa'da daha kuvvetli müttefikler sayesinde, Batının komünizm tehlikesi karşısındaki durumu da kuvvetlenerek, Amerika Birleşik Devletlerinin Batıyı savunma yükü azalmış olacaktı. Bir bakıma buna yakın olsa diğer bir sebeple de, Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa'nın dünya kuvvet dengesi içindeki durumu ile ilgilidir: Eşit olmayan devletlerin teşkil ettikleri koalisyonun bir lideri olmak Avrupa devletleri için olduğu kadar, Amerika Bir-

leşik Devletleri için de psikolojik bazı güçlükler ortaya çıkarıyordu. Avrupa kuvvetlendikçe uluslararası ilişkilerin bugünkü ortamı içinde sorumluluğu da artacak ve bu durum Avrupa'yı zayıf olmanın psikolojik etkisinden kurtaracaktı. Lider olarak Amerika Birleşik Devletleri, diğer devletlerin yüklenmeye muktedir olamadıkları, ya da yüklenmek istemedikleri bütün külfetleri taşımak mecburiyetinde idi. İktisadî bütünleşme ile kuvvetlenen «Küçük Avrupa'nın» yeni sorumluluklar yükleneceği düşünülmüştü.

Kuvvetli ve birleşmiş bir «Küçük Avrupa» yaratmak Amerika Birleşik Devletleri bakımından diğer faydalar da sağlayacaktı: Ortak Pazar geliştirmekte olan ülkelere yardımını arttırarak bu konuda da Amerika'nın yükünü azaltacak, dünyanın mal ve para meselelerini halletmek için yapılan çalışmalarda daha aktif rol alacak ve uluslararası ticaretin ve sermaye akımının liberalizasyonuna yardım edecekti. Amerika'da resmî çevrelerin kanaati, bunlar gerçekleştiği takdirde Avrupa ile işbirliğinin daha kolaylıkla yürüyebileceği merkezinde idi.

Bu ve belki de diğer bazı sebeplerle Amerika Birleşik Devletleri Ortak Pazarın kurulmasını genellikle teşvik etmiş, desteklemiştir. Ancak, Ortak Pazar kurulduktan ve işlemeye başladıktan sonra, bu Kuruluş içindeki iktisadî ve siyasî gelişmeler her zaman Amerika Birleşik Devletleri tarafından düşünülen şekilde olmamıştır. Kuruluş içindeki ekonomik ve siyasî gelişmeler zaman zaman Amerika Birleşik Devletlerinin siyasî ve iktisadî çıkarları ile çelişmeye başlamıştır.

Gerçekten de iktisadî bütünleşmenin sağladığı yeni imkânlar üye devletlerin dar görüşü çıkarlarını geliştirmek için kullanılmaya başlanmıştır. Hiç olmazsa bütünleşmenin ilk yıllarında Ortak Pazarın dış ticaret politikası dışa dönük ve liberal olmaktan çok, içe dönük ve koruyucu olmuştur. Üye devletler bir çok konularda kendi aralarında bir anlaşmaya varabilmek için, dışarıda kalan devletlerin çıkarlarını göz önünde bulundurmamayı tercih etmişlerdir. Diğer taraftan, gene olaylar göstermiştir ki, hiç olmazsa bazı devletadamlarının sandığı gibi Ortak Pazar, siyasî alanda Amerika Birleşik Devletlerine tâbi, bu devletin liderliğini kabul edecek bir bölge olarak gelişmemiştir; aksine, Ortak Pazar içinde bazı kimse-ler siyasî bütünleşmeyi Amerika karşısında daha geniş ve bağımsız bir hareket serbestliği sağlayacağı için desteklemişlerdir. Nihayet, hür dünyanın savunulmasında en kısa bir zamanda kararlar alınması gerektiğine inanan bir çok Amerikalı bakımından da Ortak

Pazar kendisinden beklenen sonuçları vermemiştir. Bu kimseler Ortak Pazardan sonra çok başlı bir kuruluş haline gelmek eğilimi gösteren NATO içinde, savunmanın gerektirdiği acil kararların alınmasında bugün daha büyük güçlüklerle karşılaşıldığını kabul etmektedirler.

ORTAK PAZAR VE DİĞER DEVLETLER

Roma Andlaşmasının Üyelik ve Ortaklıkla İlgili Hükümleri

Roma Andlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğunun dış ilişkileri hakkında kısa ve bazan da sarıh olmayan hükümler ihtiva etmektedir. Andlaşmanın IV üncü Bölümünde (madde 131 - 136) üye devletlerin denizaşırı ülkeleri ile Kuruluşun bağlantıları hakkındaki hükümler dışında, diğer devletlerle ilişkiler konusu 237 ve 238 inci maddelerinde öngörülmüştür. Andlaşmanın 237 nci maddesi şöyledir: «Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için talepte bulunabilir. Talep Konseye yapılır. Konsey, Komisyonun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verir. Kabul şartları ve kabul dolayısıyla Andlaşmada yapılması gereken intibakları, üye devletlerle talip devlet arasında anlaşma konusu olur. Adı geçen anlaşma bütün üye devletlerin kendi anayasa kurallarına göre tasdiğe tâbi tutulur.» Roma Andlaşmasının 238 inci maddesi ise şöyledir: «Topluluk başka bir devletle, bir devletler birliği ya da uluslararası bir kuruluşla, karşılıklı hak ve vecibeler yükleyen, ortak davranışlar ve özel usuller öngören bir ortaklık yaratan anlaşmalar yapabilir. Bu çeşit anlaşmalar, Konsey tarafından Asambilenin görüşü alındıktan sonra, oybirliği ile aktedilir. Adı geçen anlaşmalar işbu Andlaşmada değişiklik yapılmasını gerektirdiği takdirde, bu değişikliklerin 236 ncı maddede öngörülen usule göre daha önceden kabul edilmeleri gerekir.»

Açıkça görülmektedir ki, Roma Andlaşması bir devletin üyeliğe kabulü ile bir devletin Topluluk ile ortaklık ilişkileri kurması arasında yalnız esas bakımından değil, usul bakımından da farklı şartlar öngörmektedir. Bir devletin üyeliğe kabulünde, üye devletlerle talip devlet arasında bir anlaşmanın yapılması gerekmektedir. Ortaklık ilişkileri kurarken ise anlaşma Konsey ile ortaklığa müracaat eden devlet, ya da Kuruluş arasında yapılacaktır. Aslında, bu fark gerçek olmaktan çok zahiridir; çünkü, her iki halde de her üye devlet üçüncü devletin müracaatını durdurabilecek imkânlara sahiptir: Üyelikte müracaat eden devletle anlaşma yapmamak sure-

tiyle, ortaklıkta ise, müracaat eden devlet aleyhine Konseyde oy kullanmak yolu ile. Şimdiye dek olan tatbikatta Roma Andlaşmasının farklı usul öngören bu hükümleri gözönünde bulundurulmamıştır. Gerçekten, Roma Andlaşmasının 238 inci maddesi Topluluğu uluslararası bir hukukî şahıs olarak kabul ederek kendi adına ortaklık anlaşması yapmak yetkisi tanımasına rağmen, Türkiye ve Yunanistan ile akdedilen ortaklık andlaşmalarına üye devletler de taraf olarak katılmışlardır. (1) Diğer taraftan, Parlâmento ile yapılan istişare bağlayıcı değildir, sadece fikir alma mahiyetindedir. Aslında, Konsey, Türkiye ve Yunanistan ile yapılan ortaklık anlaşmalarında Parlâmentoya danışmamıştır. Bununla beraber, hiç olmazsa Roma Andlaşmasının ruhu ile çelişmeye düşmemek için, Konsey temsilcisinin imzasına bir ihtirazî kayıt eklenerek «Avrupa Ekonomik Topluluğu Andlaşmasında öngörülen usulün tamamlanması, özellikle Avrupa Parlâmentosu ile istişarede bulunulması gerektiği» belirtilmiştir. Böyle bir usule başvurulmasının sebebi şuydu: Gerek Türkiye, gerek Yunanistan'la ortaklık anlaşması hazırlamak üzere görüşmeler yapılırken, bu anlaşmaların faydalı ve etkili olabilmeleri için, Ortak Pazarın, Roma Andlaşmasında öngörülmemeyen bazı vecibeleri de yüklenmesi gerekeceği düşünülmüştü. Böylece, bir tertibat olarak, görüşmeler sonunda, hem Topluluğu, hem de teker teker üyeleri bağlayacak yeni bir usule başvurulmasında fayda görülmüştür.

Tam üyelik ile ortak üyelik arasında esas bakımından daha önemli farklar bulunmaktadır. Roma Andlaşmasının 238 inci maddesinde ortak üyelikle ilgili olarak «karşılıklı hak ve vecibeler»den bahsedilmektedir. Fakat, şüphesiz, bu karşılıklı hak ve vecibelerin kapsadığı alan, tam üyelik için yapılan anlaşmalardan daha dar

1) Roma Andlaşmasının 228 inci maddesinde Kuruluş ile üçüncü devlet ve uluslararası kuruluşlar arasında yapılacak anlaşmalar hakkında şu hüküm bulunmaktadır: «1. İşbu Andlaşma hükümlerinin Topluluk ile bir ya da daha fazla devlet veya uluslararası kuruluş arasında anlaşmalar yapılmasını öngördüğü hallerde adı geçen anlaşmaların müzakereleri Komisyon tarafından yapılır. Bu hususta Komisyona tanınan yetkiler saklı kalmak şartıyla anlaşmalar, işbu Andlaşmada öngörülen hallerde Asambelenin görüşünün alınmasından sonra Konsey tarafından aktedilir. Konsey, Komisyon ya da üye devletlerden biri, yapılması düşünülen anlaşmanın işbu Andlaşma hükümleri ile bağdaşabilir olup olmadığı hakkında daha önce Adalet Divanının görüşünü alabilir. Adalet Divanının anlaşma hakkındaki olumsuz görüşü ancak duruma göre 236 ncı maddede öngörülen şartlar dahilinde yürürlüğe girer. 2. Yukarıda belirtilen şartlar dahilinde yapılmış olan anlaşmalar Topluluk organları ile üye devletleri bağlar.

olacaktır. Ortak üye Kuruluşun organlarında temsil edilmedikleri için, ortaklık anlaşmasının hükümlerini ihlâl mahiyetinde olmadığı takdirde, her türlü kararlar bu devletin reyi gözönünde bulundurulmadan alınmaktadır. Kuruluşun meseleleri görüşülürken ortak üyenin görüşünün alınmaması, ortaklık ile tam üyelik arasındaki en önemli farktır. Diğer farklar ise hukukî olmaktan çok, psikolojik mahiyet taşımaktadırlar.

Roma Andlaşmasının ortaklık ve tam üyelik ile ilgili hükümlerini böylece belirttikten sonra, şimdi Ortak Pazarın üçüncü devletlerle ilişkilerinin tatbıkatta nasıl geliştiğini kısaca özetleyelim.

Ortak Pazarın kurulması ve gelişmesi ilk ve en önemli etkilerini Avrupa'daki komşu devletler üzerinde göstermiştir. Şüphesiz bu devletlerin Ortak Pazar ile geniş ticarî ilişkileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, İngiltere gibi, bütünleşme hareketine katılmayı tercih etmişler, diğerleri ise çeşitli iktisadî ve siyasî sebeplerle katılmakta sakınca görmüşlerdir. Fakat, her hal ve kârda bu devletlerin hepsi de Roma Andlaşmasının yürürlüğe girmesi üzerine, Kuruluşun gelişmesi ve çalışması ile yakından ilgilenmişlerdir.

Yukarıda açıkladığımız gibi diğer Avrupa devletleri, İngiltere'nin liderliği altında, önce tüm Avrupa'yı içine alan bir serbest ticaret bölgesi teklif ederek Avrupa'nın ikiye ayrılmasını önlemeye çalışmışlardır. Fakat, bu teşebbüs başarısızlıkla sonuçlanınca kendi aralarında bir Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) kurmuşlardır. Ancak, bu Kuruluş, üye devletlerin Ortak Pazar dışında kalmalarından doğacak kayıplarını telâfi edebilecek nitelikte değildi. EFTA devletlerinin hemen hemen hepsinin de Ortak Pazar ile olan ticaret hacmi, diğer EFTA devletleri ile ticaret hacminden fazla olmakta devam etmiştir. Bu durum, başta İngiltere olmak üzere bütün EFTA devletlerinin teker teker tam, ya da ortak üyelik için Ortak Pazara müracaat etmelerine yol açmıştır.

İngiltere'nin ve Diğer EFTA Üyelerinin Müracaatları

İngiltere 9 Ağustos 1961'de Ortak Pazara başvurarak Roma Andlaşmasının 237 nci maddesi uyarınca Ortak Pazara üye olmak için görüşmelerde bulunmak istediğini bildirmiştir. Uzun bir süreden beri beklenmekte olan ve Topluluğun altı devleti ile İngiltere'yi önce ekonomik, belki de sonradan siyasî bir bütünleşmeye götürecek olan böyle bir teşebbüs yalnız İngiltere için değil, Ortak Pazar ve bütün dünya için de önemliydi.

İngiltere 1961'de Ortak Pazara üyelik için müracaatta bulunduğu zaman, bu devletin 1956 ve 1957 yıllarında üyeliği reddetmesine yol açan sebeplerde önemli bir değişiklik olmamıştı. Buna karşılık, İngiltere'nin EFTA içindeki yeni bağlantıları, bu devletin, hiç olmasa diğer ortaklarının müsaadesini almadan Ortak Pazara katılmasına engel olabilecek nitelikte idi. Bu sırada İngiltere'yi Ortak Pazara katılmaya sevkeden sebepler daha çok dış sebeplerdi. Bunların başında Ortak Pazar devletlerinin kısa bir süre içinde gösterdikleri sür'atli iktisadî kalkınma gelmektedir. Örneğin, 1960 yılı içinde Topluluk içinde sınaî istihsal yüzde 13 bir artış göstermiş, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi içinde ise bu artış ancak yüzde 6 oranında olmuştur. Aynı yıl içinde Topluluk içinde gayri safi hasıla yüzde 10, İngiltere'de ise ancak yüzde 6 artmıştır. (2)

İngiltere'nin müracaatı sadece dış iktisadî sebeplere de dayanmıyordu. Bütün Avrupa'yı içine alan bir serbest ticaret bölgesi görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve buna karşılık Altılar arasındaki dayanışmanın artmasından sonra, Avrupa'nın siyasî kuvvet dengesinde de değişmeler olmaya başlamıştı. Kıt'a Avrupasındaki devlet üstü kuruluş, İngiltere'nin karşısına bir heyülâ gibi dikilmişti. EFTA bu kuvvet dengesinin bozulmasını engelliycek bir güç olamamıştı. **Commonwealth** içindeki birlik anlayışı gittikçe kuvvetinden kaybediyor, bu devletler otomatik olarak İngiltere'nin liderliğini kabul etmekte güçlükler çıkarıyorlardı. Bu sebeplerle, Batının lideri durumunda olan Amerika Birleşik Devletleri nazarında da dünya politikasında önemi daralmaya başlayan İngiltere'nin yerini, Altılar almaya başlamıştı. Bu iki kuvvet arasında bir tercih yapmak durumu hasıl olursa, Amerika Birleşik Devletlerinin Altıları tercih edeceği ortaya çıkmıştı. Bu yüzden de, Amerika Birleşik Devletleri İngiltere'nin Avrupa hareketine katılmasını teşvik ediyordu. Artık İngiltere Washington nezdindeki özel statüsünü kaybetmeye başlamıştı. Washington'da Eisenhower idaresi yerini Kennedy idaresine terkedince, bu durum daha büyük bir açıklıkla ortaya çıkmıştı. Amerika Birleşik Devletlerinin tutumundaki bu değişme kısmen, Avrupa'da kuvvet dengesinin yer değiştirmiş olmasından, kısmen de bu devletin Avrupa'da bütünleşme hareketinin gerçekleşmesini istemesinden ileri geliyordu. Kendi tarihleri ile karşılaştırma yaparak, bu devlet yöneticileri, Avrupa'nın ancak bütün-

(2) William Woodroff, «Britain and the European Union», *Current History*, c. 42, No. 247 (March, 1962), s. 137.

leşme yolu ile tekrar kuvvet kazanabileceğine inanmışlardı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kuvvetli bir Avrupa önce Amerika'nın savunma külfetini, sonra da yardım yükünü hafifletecekti. Birleşik Avrupa, Amerika için kuvvetli bir müttefik olacak, böylece İngiltere'nin Savaştan beri yapmaya çalıştığı, fakat yapamadığı görevi yerine getirecekti. Nihayet, İngiltere'nin Avrupa bütünleşmesine katılması yolunda Amerika Birleşik Devletlerinin gösterdiği telâş ve teşvikini diğer bir nedeni de, de Gaulle'ün idaresinde Fransa'nın NATO'ya karşı gösterdiği düşmanca davranış ve milliyetçi tutum ve Batının savunulması konusunda Anglo - Sakson üstünlüğüne devamlı direnmesi idi.

Diğer taraftan, İngiltere'nin Ortak Pazara girmesi, İngiliz halkı bakımından daha çok iktisadî önem taşıyordu. Dış ticaret İngiliz halkının hayatında çok önemli bir yer işgal etmektedir. 1951 - 1960 yılları arasında İngiltere'nin ihracatındaki artış (bu artış yüzde 30 oranında olmuştur), Ortak Pazar memleketlerinin ihracatından çok daha ağır bir gelişme (bu devletlerin ihracatı yüzde 115 oranında artmıştır) göstermektedir. Aynı şekilde on yıllık süre içinde İngiliz endüstri malları ihracatının dünya ihracatına oranı yüzde 26'tan yüzde 16'ya düşmüştür. Bu konuda Ortak Pazar İngiltere için iki bakımdan önemli idi: Birincisi, 250 milyonluk nüfusu içine alan Ortak Pazara ihracat imkânı; ikincisi, ve belki de daha önemlisi, Kıt'a Avrupası endüstrileri ile yapılacak işbirliğinin sağlayacağı yeni gelişme imkânları.

Esasen, bu iki alandaki gelişme birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır: Altıların yığın pazarı, İngiltere'de yığın istihsalı teşvik edecekti ki, bu imkânı ne İngiltere'nin iç pazarları, ne de **Commonwealth** pazarları sağlayabilmekteydi. Ortak Pazar devletleri arasındaki iç gümrüklerin kaldırılması bu devletler arasındaki ticareti arttırırken, dış gümrük duvarları da İngiliz ihracatı için aşılması zor olan engeller teşkil edecekti.

Bu ve belki diğer sebeplerle, Ortak Pazara girilmesi konusunda 1960 ve 1961 yıllarında İngiltere'deki cereyan çok kuvvetlenmişti. Mesele, İngiltere'nin **Commonwealth** ile olan bağlantılarını, İngiliz tarım politikasını ve EFTA'nın geleceği sorununu Ortak Pazar üyeliği ile bağdaştırmaktı. Bunlara ilâve olarak, daha önce serbest ticaret bölgesi konusunda yapılan görüşmeler, Fransa'nın, İngiltere'nin Ortak Pazara girmesine engel olabileceğini de göstermekten uzak değildi; bu önemli engelin de aşılması gerekiyordu.

İngiliz Başbakanı Macmillan bu şartlar altında Avam Kamarasında İngiltere'nin Ortak Pazara tam üye olarak katılması için görüşmelere girişeceğini açıklamıştı. Başbakan kesin kararın henüz alınmamış olduğunu, fakat, tarım, **Commonwealth** ve EFTA sorunları ile diğer bazı konularda tatmin edici sonuçlar alınabildiği takdirde girilebileceğini belirtmişti. Aslında, İngiltere'nin pazarlık gücü zayıftı; çünkü, İngiltere Ortak Pazara girmek konusunda kararlı idi ve bu teşebbüste başarısızlığa uğradığı takdirde, bunun kendisi için önemli bir yenilgi olacağını biliyordu.

İngiltere ile Altılar arasında ilk toplantı bu şartlar altında 10 Ekim 1961'de yapılmıştır. Görüşmeler çok çetin geçmiş ve 1962 yılının sonbaharında, özellikle dış ticaret ve tarım konularında sonu gelmeyen tartışmalara girişilmişti. Bu iki konu görüşmelerin bir hayli yavaşlamasına sebep olmuştu.

Bu arada Kasım 1962'de Fransa'da yapılan seçimlerde de Gaulle'cüler eskisinden daha büyük başarılar kazanmış ve hükümetin en büyük muhalifleri, bağımsızlar ve merkez partileri, büyük yenilgiye uğramışlardı. Bu şekilde içerde daha kuvvetli durum geçen de Gaulle, dışarıda da gücünü arttırmıştı. Aynı yıl Alman Başbakanı ile de Gaulle arasında karşılıklı ziyaretler sırasında, iki devlet arasında resmî bir anlaşma yapılması üzerinde bir mutabakata varılmıştı. Paris ile Bonn arasındaki yakınlaşma, da de Gaulle'e, bir taraftan «vatanlar Avrupası» («Europe des patries») görüşünü ortaya atmak için gerekli zemini hazırlamış, diğer yandan da İngiltere'nin Ortak Pazara girmesi konusunda Fransa'ya daha geniş bir hareket serbestliği sağlamıştı.

Bundan başka, bu sırada gelişen Amerikan Birleşik Devletleri ile İngiltere arasındaki siyasî yakınlaşma da Fransa'da yeni bir tepkiye sebep olmuştu. A. B. D. Başkanı ile İngiliz Başbakanı Macmillan arasında Nassau'da yapılan bir toplantıda, İngiltere çok taraflı nükleer kuvvetin (MLF) kurulmasına karşı kendi nükleer kuvvetlerini NATO emrine vermeyi kabul etmişti. Fransa aynı mahiyette bir teklifi kabul etmemiş ve bu görüşe karşı şiddetli tepki göstermişti. Başka bir deyimle, de Gaulle, İngiltere'nin kuvvetlerini Avrupa ile birleştirerek Amerika karşısında daha güçlü çıkmak isterken, İngiltere Amerika'nın liderliğini kesinlikle kabul ederek Fransa'nın karşısına çıkmış oluyordu.

Bu olaylar devam etmekte olan İngiltere - Ortak Pazar görüşmelerinde Fransa'nın tutumuna geniş etkiler yapmıştır. 14 Ocak 1963'de Brüksel'de yapılan görüşmelerde, en çetin konulardan birini teşkil eden İngiltere'nin tarım politikası ile Ortak Pazarın tarım politikasının bağdaştırılması üzerinde bir anlaşmaya varılması beklenirken, de Gaulle yaptığı tarihî bir basın toplantısında, İngiltere'nin Ortak Pazara girmesine Fransa'nın muhalif olduğunu açıklamıştır. İngiltere'nin Ortak Pazara girmesi konusunda Fransa'nın tutumu hakkında kendisine yöneltilen bir soruya cevap veren de Gaulle, bu devletin girmeye ne istekli, ne de muktedir olduğunu, bu sebepte de Fransa'nın İngiltere'nin Ortak Pazara girmesine karşın olduğunu söylemiştir. (4) Bu açıklama, önceden plânlanan 29 Ocak tarihli toplantıdan sonra, Brüksel'deki görüşmelerin resmen kesilmesini gerektirmiştir.

Böylece, Fransa kısa fasıla ile ikinci defa İngiltere'nin Ortak Pazar ile ilişki kurmasını engellemiş oluyordu. Bu, her bakımdan olağanüstü bir olaydı. Brüksel'deki Fransız temsilcisinin de Gaulle'ün basın toplantısından sonra görüşmelerin kesilmesini talep etmesi üzerine, bunun diğer temsilcilerde (ki bunların arasında Ortak Pazar Komisyonunun temsilcisi de bulunuyordu) uyandırdığı ilk tepkiyi burada etraflı olarak izah etmek mümkün değildir. Fakat, Fransa'nın tutumu açıklanır açıklanmaz, Kuruluşun üyesi bulunan diğer devletlerin temsilcileri derhal Fransa'nın görüşünü paylaşmadıklarını, bu tutumun Kuruluşun amaçları ile bağdaşmadığını ve sadece Kuruluşun zayıflaması sonucunu doğurabileceğini belirtmişlerdir. Aslında, Brüksel görüşmeleri kesildiği sırada, İngiltere'nin Ortak Pazara girmesini engelleyen bir çok konularda Altılarla bu devletin görüşleri arasında önemli yakınlaşmalar olmuştu ve İngiltere'nin Ortak Pazar üyeliğinin yakın bir gelecekte ilânı bekleniyordu.

İngiltere'nin 1961 yılında Ortak Pazara tam üye olmak için yaptığı müracaattan kısa bir süre sonra diğer EFTA üyeleri de tam üyelik, ortak üyelik, ya da özel ticarî ilişkiler kurmak maksadiyle teker teker bu Kuruluşa müracaatlarda bulunmuşlardı. EFTA'nın en güçlü devleti İngiltere, Ortak Pazara tam üye olduğu takdirde, diğer EFTA üyelerinin, zaten zayıf doğmuş olan bu Kuruluşu devam ettiremeyecekleri ortada idi. Diğer taraftan, İngiltere'nin farklı mahiyette olan her iki kuruluşta üyeliğini devam ettirmesi de, bir çok

(4) Tam metin için bkz: *Le Monde* Gazetesi, 16 Ocak 1963.

İktisadî ve siyasî sebepler dolayısıyla, mümkün değildi. Ancak, İngiltere'nin müracaatı, Fransa'nın itirazı yüzünden kabul edilmeyince, diğer devletler de Ortak Pazar ilişkileri üzerinde durmamışlar, İngiltere ile birlikte EFTA içinde yeni hamleler yapmaya çalışmışlardır. Nitekim, başarısızlıkla sonuçlanan Brüksel toplantısından dört ay sonra, Mayıs 1963'de EFTA devletleri Bakanlar kademesinde yaptıkları toplantıda yeni hamleler üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

Başlangıçta EFTA içinde gümrük tarifelerinin indirimi, Ortak Pazardaki indirimlerle aynı zamana gelecek şekilde ayarlanmıştı ve Altılar tarife indirimlerini çabuklaştırmaya karar verince, Yediler de aynı şeyi yapmışlardı. 1962 yılının sonunda EFTA'nın iç gümrükleri yüzde 50 oranında indirilmişti. Fakat, 1963 yılının Mayıs ayında, Altıların yeni hedefler hakkındaki kararını beklemeden, EFTA devletleri (kendisi için ayrı bir tarife süresi kabul edilmiş olan Portekiz müstesna) ilk tesbit edilen süreden üç yıl önce, yani 1966 yılının sonuna kadar, tedrici olarak gümrük duvarlarını tamamen kaldırmaya karar vermişlerdir. Aynı zamanda, EFTA'YI genişletmek ve kuvvetlendirmek için de tedbirler alınmıştır. Serbest ticaret listesindeki mallara yeni ilâveler yapılmış; balık dahil, bazı gıda maddeleri için üye devletler karşılıklı olarak pazarlarını açmışlar; ve daha zengin üyelerin, daha fakirlerin iktisadî gelişmelerine yardım etmesi ve bu devletlere sermaye pazarlarını kısmen açması imkânları sağlanmıştır.

Şüphesiz 1963'de alınan bu kararlar gerçek bir gelişmeyi göstermektedir. Fakat, kabul etmek gerekir ki, bütün bu teşebbüslerin önemli pratik sonuçlar doğurabileceğini kabul etmek güçtür. EFTA, Ortak Pazarla karşılaştırılınca, çok daha küçük, oldukça dengesiz ve coğrafî yakınlıktan yoksundur. Buna siyasî sebepler de eklenince, EFTA'nın, Ortak Pazar için gerçek bir alternatif olamayacağı açıkça görülür.

Türkiye ve Yunanistanla İlişkiler

1961 ve 1962 yıllarında ve özellikle İngiltere'nin üyeliğe müracaatının bir çıkmaza girmesinden sonra EFTA dışındaki bir çok Avrupa devletleri ile Afrika ve Asya devletleri de Ortak Pazar ile özel ilişkiler kurmak için teşebbüse girişmişlerdir. Bu devletlerin çoğunluğu Akdeniz devletleridir. Bu devletler coğrafî ve iklim şartları sebebiyle benzer iktisadî yapıya, daha önemlisi de Ortak Pazar

ile benzer ticarî ilişkilere sahip bulunuyorlardı. Bu sebeplerle, bu devletlerden birinin Ortak Pazar ile ilişkiler kurması, derhal diğer devletleri aynı mahiyette ilişkiler kurmaya sevk etmiştir.

Ortak Pazar üçüncü devletlerle çeşitli şekillerde iki taraflı iktisadî ilişkileri kurabilir: Birincisi, ileride tam üyelikle sonuçlanabilecek olan bir ortaklık anlaşması yapmak; bu imkân Roma Andlaşması hükümlerine göre sadece Avrupa devletlerine açık bulunmaktadır. Nitekim, Roma Andlaşmasının 238 inci maddesi uyarınca Türkiye ve Yunanistan Ortak Pazar ile görüşmeler yapmışlar ve her ikisi de ileride tam üyeliğe varabilecek ortaklık anlaşmaları imzalamışlardır. İkincisi, bir tercihlî bölge meydana getirmektir; bu çeşit ilişki, ister ortaklık sayılsın, ister sayılmasın, GATT kurallarına göre ya bir gümrük birliği, ya da bir serbest ticaret bölgesi şeklinde sonuçlanır. Üçüncü yol, GATT Andlaşmasının müsaade ettiği tefrik edici mahiyet taşımayan anlaşmaların imzalanmasıdır. GATT Andlaşmasına göre, bu çeşit anlaşmaların sağlayacağı çıkarlardan bütün üye devletlerin faydalanması gerekmekte ise de, bunların sadece anlaşmaya taraf olan devletlere çıkarlar sağlayacak şekilde hazırlanması da mümkündür. Fakat, bu çeşit anlaşmalar iki taraflı olarak müzakere edildiği halde GATT andlaşmasına göre bundan bütün üçüncü devletlerin faydalanma hakkı bulunabileceğine göre, yalnız âkitlerin faydalanabileceği şekilde bir anlaşma yapılabilmesinin imkânı sınırlıdır. Ortak Pazarla bir çok Akdeniz memleketleri arasında (İsrail, İspanya, Lübnan gibi) bir çok bu çeşit anlaşmalar müzakere edilmiş ve imzalanmıştır. Nihayet, Roma Andlaşmasına eklenen bir «Nihayet Bildirisi» gereğince, Topluluk, üç Kuzey Afrika devletiyle (Tunus, Fas ve Cezayir'le) ortaklığa varabilecek bağlar kurmak taahhüdünde bulunmuştur.

Ortak Pazarın üye olmayan devletlerle kurabileceği ilişki şekillerini böylece belirttikten sonra, şimdi Türkiye ve Yunanistanla imzalanan ortaklık anlaşmaları üzerinde kısaca duralım. (5)

Yunanistan Haziran 1959'da Avrupa'daki yeni iktisadî kuruluşlar dışında bırakılınca, Ortak Pazara üyelik için müracaatta bulunmuştur. O sırada Avrupa devletlerine karşı liberal amaçlarını ve az gelişmiş komşularına karşı açık bir Kuruluş olduğunu göstermek isteyen Ortak Pazar bu müracaatı derhal olumlu karşılamış-

(5) Türkiye ile Ortak Pazar ilişkileri ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınacağından burada bu konuya kısaca değinilmekle yetinilmiştir.

tır. Çetin görüşmeler ve Yunanistan'ın mahirane manevralarından sonra Haziran 1961'de, Yunanistan için çok tatmin edici olan Ortaklık Andlaşması imzalanmıştır.

Türkiye ortaklık için, Yunanistan'dan çok kısa bir süre sonra, Temmuz 1959'da müracaat etmiştir. İlk görüşmeler aynı yılın Aralık ayında başlamış, fakat Türkiye'deki siyasî huzursuzluklar sebebiyle kesintiye uğramış ve 1962 yılının Nisan ayından itibaren devam etmiştir. Nihayet, uzun görüşmelerden sonra Ortaklık Andlaşması 1963 yılının Eylül ayında imzalanabilmiştir. Yunanistan ile imzalanan Andlaşma ile karşılaştırıldığında, bu Andlaşma Ortak Pazar bakımından çok daha çekingen ve tedbirli bir manzara göstermektedir.

Her iki ortaklığın genel amaçları ortaklık andlaşmalarında aynı şekilde belirtilmiştir: «Türkiye (Yunanistan) ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk (Yunan) halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticarî ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmek.» (6) Bu genel amaca ulaşmak için, her iki andlaşma da iki önemli geçici hedefin gerçekleştirilmesini öngörmektedir: Ortaklığın gereği şekilde işlemlerini sağlamak için tedricen bir gümrük birliğinin kurulması ve ortak devletlerle Kuruluşun iktisadî politikalarını ahenkleştirmek. Her iki andlaşmanın geçici uzun vadeli amacı, Türkiye ve Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olarak katılmalarıdır. (7)

Türkiye ile Yunanistan'ın ekonomik gelişmeleri aynı seviyede olmadığı görüşü ile gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi konusunda iki andlaşmaya farklı hükümler konulmuştur. Yunanistan ile yapılan Andlaşmaya göre, Andlaşma yürürlüğe girdikten sonra başlamak üzere oniki yıllık bir süre içinde gümrük tarifeleri tedricen alçaltılacak ve bu süre sonunda ortadan kalkmış olacaktır. Bununla beraber, bu genel kuralın bazı istisnaları da bulunmaktadır. Önce, Ortak Pazar devletleri, Andlaşma yürürlüğe girdiği andan itibaren, kendi aralarında uygulanmakta olan alçaltılmış gümrük tarifelerinden Yunanistan'ı da faydalandıracaklar. İkincisi, Yunanistan'ın

(6) Türkiye ve Yunanistan Ortaklık Andlaşmalarının 2 nci maddesinin birinci fıkrası.

(7) Bkz: Türk Ortaklık Andlaşmasının 4 üncü maddesinin birinci fıkrası ve 28 inci maddesi ve Yunanistan Ortaklık Andlaşmasının 2 nci maddesinin 7 nci fıkrası ve 72 nci maddesi.

genç olan endüstrisini korumak maksadiyle, ilk 12 yıllık süre içinde ve belli sınırlar dahilinde bu devletin yeni gümrük tarifeleri uygulamak, ya da mevcutları yükseltmek yetkisi olacaktır; ancak, bu gümrük tarifelerinin 9 yıllık bir süre içinde tamamen kaldırılması, ya da tedricen alçaltılarak eski seviyesine indirilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü, Yunanistan 22 yıllık bir süre içinde kendi istihsal ettiği bir çok mallar ve Topluluktan ithal ettiği malların üçte birini teşkil eden miktar için tarife indirimlerini gerçekleştirecektir. (8) Ortak Pazarın ortak dış tarifeleri, yukarıda belirttiğimiz karşılıklı tarife indirimleri uyarınca Yunanistan tarafından da uygulanmaya başlanacaktır; 12 yıllık geçiş süresine tâbi olan mallar için Yunanistan'ın ortak Pazarın dış tarifelerine uyması üç safhada, 22 yıllık geçiş süresi kabul edilmiş mallar için ise dört safhada olacaktır. Yunan ekonomisi için hayatî önemi haiz olan tütün, kuru üzüm, zeytin, çamsakızı ve terementi yağı gibi tarım ürünlerini korumak için, Topluluk, 12 yıllık geçiş süresi içinde, Yunanistan'ın tasvibi olmaksızın, dış tarifelerini belli bir sınır üstüne çıkarmamayı kabul etmiştir. (9)

Diğer taraftan, Türkiye'nin, Yunanistan'a nazaran daha zayıf olan ekonomisi, özellikle artan ithalât ihtiyacı (özellikle yatırım malları bakımından) ve yetersiz ihracat gelirleri yüzünden ortaya çıkan iktisadî zorlukları gözönünde bulundurarak bu devletle yapılan ortaklık Andlaşmasına tedricen bir gümrük birliğinin kurulması konusunda hükümler konulmamıştır. Türkiye ile yapılan Anlaşma önce bir «hazırlık» devresini öngörmektedir; bu devre içinde Türkiye, karşılığında herhangi bir şey vermeden iktisadî durumunu kuvvetlendirmek maksadıyla Kuruluştan yardım alacaktır. En az beş yıl devam edebilecek olan bu devre içinde Topluluk, Türkiye'ye tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık konularında tercihlî bir tarife kotası uygulayacaktır; bu konular, Türkiye'nin Topluluğa olan ihracatının yüzde 40'ını teşkil etmektedir. Bundan başka, Avrupa Yatırım Bankası vasıtasıyla Türkiye'ye beş yıllık bir süre içinde 175 milyon dolarlık bir yardım sağlanacaktır. (10)

Andlaşmada hazırlık devresinden sonra bir «geçiş» devresi öngörülmektedir. Ancak, gümrük birliğinin tedricen gerçekleştirilece-

(8) Yunanistan Ortaklık Andlaşması Madde 12, 15 ve 18 ve Ek I.

(9) Yunanistan Ortaklık Andlaşmasınının 20 nci madesinin 1 ve 2 nci fıkraları.

(10) Türk Ortaklık Andlaşmasınının 3 üncü maddesi ve Geçici ve Malî Protokol hazırlık devresi hakkında etraflı hükümler ihtiva etmektedir.

ği bu devreye geçiş otomatik olmamaktadır. Ortaklığa taraf olanlar dört yıl sonunda Türk ekonomisini gözden geçirerek, müteakip safhaya geçmeye Türkiye'nin hazır olup olmadığına karar vereceklerdir. Bu değerlendirme sonunda Türkiye'nin müteakip safhaya geçmesi için hazır olmadığı kanısına varılırsa, hazırlık süresi uzatılacak ve daha ileri bir tarihte yeniden bir değerlendirme yapılacaktır; hazırlık süresini, 10 yılın ötesine uzatmak da mümkün olabilecektir. Diğer taraftan, Türkiye'nin geçiş devresi için hazır olduğu kanısına varılırsa, Ek bir Protokolde bunun şartları, mahiyeti ve süreleri tesbit edilecektir. Geçiş süresinin esas itibariyle 12 yılı geçmemesi gerekmele beraber, bazı şartlarla bunun uzatılması da mümkündür. (11)

Geçiş devresini bir «son» devre takip edecektir. Bu süre içinde gümrük birliği tam bir şekilde gerçekleştirilecek ve Topluluğa dış tarifelerinin Türkiye tarafından kabul edilmesi de dahil olmak üzere, tarafların ekonomileri artan ölçülerde koordine edilecektir. (12)

Türkiye ile yapılan Andlaşmada, gümrük birliğinin tedricen gerçekleştirilmesi konusunda, Yunanistan ile yapılan Anlaşmada olduğu gibi etraflı hükümler bulunmamaktadır; Türkiye'nin gümrük birliğinin teşkili için hazır olduğu anlaşılmadan bu hususu bütün ayrıntıları ile tesbit etmek imkânsız olmuş, bu hususun tespiti için o zaman mevcut olan ekonomik ve hukukî sorunların bilinmesi gerekli görülmüştür.

Ahenkleştirme politikasına gelince; Türkiye ile yapılan Ortaklık Andlaşması iktisadî politikaların ahenkleştirilmesi sorununu geçiş devresine bırakmaktadır. Geçiş devresinin başlama tarihi ise bilinmediği için Anlaşmada ahenkleştirme konusuna pek az değinilmektedir.

Belirtmek gerekir ki, Türkiye ve Yunanistan'la yapılan Ortaklık Andlaşmaları, Roma Andlaşmasının 238 inci maddesinde öngörülen hak ve vecibelerde karşılıklılık şartlarına uymamaktadır. Her iki andlaşmada da Türk ve Yunan tarım ürünlerine tercihler tanınmakta, ekonomik yardımlar öngörülmekte ve her iki devlete de ekonomilerini korumak için özel haklar sağlanarak bu devletler-

(11) Türk Ortaklık Andlaşmasının 8 inci ve Geçici Protokolün 1 inci maddeleri.

(12) Türk Ortaklık Andlaşmasının 2 nci maddesinin 2 nci fıkrası ve 5 inci ve 10 uncu maddeleri, Gümrük birliği, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun yetki alanına girmeyen bütün maddelere uygulanacaktır: Madde 26.

le Topluluğun ilişkilerinin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Topluluk tarafından yüklenilen bu vecibelere karşılık, imzalanan Ortaklık andlaşmalarıyla ileride bu devletlere Topluluk mallarının tedricen daha fazla satılması, bu devletlerden Ortak Pazar üyelerinin çok muhtaç buldukları iş gücünün sağlanması ve bütün siyasî ve ekonomik sonuçları ile bu iki devletin Toplulukla bütünleşmesi mümkün kılınmıştır.

Afrika Ülkeleriyle İlişkiler ve Yaoundé Sözleşmesi

Roma Andlaşmasının IV üncü Bölümünde (131 - 136 ncı maddeler) Ortak Pazarın üyesi olan Fransa, Belçika, İtalya ve Hollanda'nın denizaşırı ülkeleri ile Kuruluşun ilişkileri hakkında özel hükümler bulunmaktadır. Bu hükümler gereğince Ortak Pazar ile bu ülkeler arasında beş yıl süre ile özel ortaklık kurulmakta idi. Böylece, 1958 yılında Ortak Pazar üyelerinin sömürgesi durumunda bulunan Afrika'nın büyük bir çoğunluğu Topluluğa bağlanmış oluyordu.

Ortak Pazar ile Afrika devletleri arasındaki ortaklığın mahiyetini anlayabilmek için, Roma Andlaşmasından önce, yani 1956 yılında Afrika'nın durumuna kısaca değinmek faydalı olacaktır. Fransa bu sırada bir çok Afrika ülkelerini içine alan bir sömürge imparatorluğuna sahipti ve bu ülkelerle sıkı iktisadî bağlar kurmuştu. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, Fransız Afrikasının ihracat ve ithalâtının üçte ikisi Fransa ile olmakta idi. Fransa'da bu ülkelerden gelen mallara koruyucu bir sistem uygulanmakta ve ham maddelere, diğer dünya pazarlarından daha yüksek fiyatlar ödenmekte idi. Buna karşılık, Fransız firmaları bu ülkelerde tercihli yerleşme imtiyazına sahipti, bu ülkelerde özel bir yatırım programı uygulamaktaydı. ve buraya yapılan Fransız ihracatı özel bir muameleye tabi tutulmaktaydı. Bu yüzden, Roma Andlaşmasının imzalanması sırasında özellikle Fransa, bu ülkeler karşısındaki özel durumu sebebiyle, yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Ortak Pazar içinde teşkil edilecek gümrük birliği, üçüncü ülkelere uygulanmayacaktı. Andlaşmaya özel hükümler konulmadığı takdirde ise Ortak Pazar içinde uygulanacak olan Ortak Tarifinin, Fransız Birliğine de aynen uygulanması gerekecekti. Böylece, Fransa, tarihî bağları olan bu ülkelerle ye ilişkilerini değiştirmek, ya da bu ülkelerin de Ortak Pazara alınmasını teklif etmek durumu ile karşı karşıya kalmıştı.

İlişkilerin bozulması Fransa'nın bu ülkelerdeki çıkarlarına ay-

fırını düşüyordu. Tam üyeliğe kabul ise, bu ülkelerin Altılar ile eşitlik esasına dayanan iktisadî ilişkiler kurmasını gerektiriyordu. Eşitlik esasına dayanan ilişkilerin anlamı şuydu: Bu ülkeler Altılara karşı kendi endüstrilerini koruyamayacaklardı; dış dünyaya karşı ortak gümrük tarifelerini kabul edeceklerdi; ve Senegal ve Batı Almanya gibi çok farklı iktisadî ve sosyal yapıya sahip ülkeler arasında ortak tarım politikası, ortak ulaştırma politikası ve ortak sosyal politikanın gerektirdiği ahenkleştirme kuralları uygulanacaktı.

Bu durum karşısında bağdaştırıcı bir sistem üzerinde anlaşmaya varılmıştır; Roma Andlaşmasının eşitlik esprisine uyan bu sistem Fransa'dan başka İtalya, Belçika ve Hollanda'nın denizaşırı ülkelerine de aynen uygulanacaktı. Ortaklığın uygulanacağı ülkeler şunlardı: Senegal, Sudan, Guinea, Fildişi Sahili, Dahomey, Moritanya, Nijer ve Kuzey Volta dahil Fransız Batı Afrikası; Orta Kongo, Ubangi - Şari, Çad ve Gabon dahil Fransız Ekvator Afrikası; St. Pierre ve Miguelon, Komoro Takımadaları, Madagaskar, Fransız Somalisi, Yeni Kaledonya, Pasifikteki Fransız adaları, Güney ve Antarktika ülkeleri; Togo Cumhuriyeti; Fransız Vesayetindeki Kamerun, Belçika Kongosu ve Ruanda - Urundi; İtalyan Vesayetindeki Somali; ve Hollanda Yeni Guinea'sı. (13)

Roma Andlaşmasına eklenen bir uygulama Sözleşmesi ile ortaklık beş yıl süre ile sınırlandırılmıştı. Sözleşmede, ortakların Altılara yapacakları ihracatın gümrük resimine tâbi olmadan serbestçe girmesi; ortakların, diledikleri takdirde, Altılara karşı dahı kendi endüstrilerini koruyabilecekleri (fakat bu ülkeler en azından başka devletlere sağladıkları çıkarları Altılara da sağlayacaklardı); Ortak Pazar üyeleri arasında hiç bir tefrik yapmayacakları; ve bu ülkelerin beş yıllık bir süre içinde Gelişme Fonundan kendilerine sağlanacak 581 milyonluk dolarlık yardımdan faydalanacakları, öngörülüyordu. Bu miktarın 511 milyon doları Fransız ülkelere verilecekti. Yardım Fonu Ortak Pazar üyelerinden sağlanacak ve bunun üçte birinden fazlasını Batı Almanya ve gene üçte birinden fazlasını da Fransa verecekti. Fonun yüzde yetmişi, çoğunluğu alt - yapı yatırımı olmak üzere iktisadî yatırımlara, geri kalan yüzde otuzu da özellikle okul ve hastahane olmak üzere sosyal projelere harcanacaktı.

(13) Bu ülkelerin isimleri Roma Andlaşmasının IV numaralı Ek'inde belirtilmiştir.

Bu şartların ortak üyeler için çok uygun olduğuna şüphe yoktur. Bu ülkeler 170 milyonluk dinamik bir pazardan serbestçe faydalanacaktır, buraya mallarını satabileceklerdi. Diğer taraftan, bu sistem Fransa'ya bir çok çıkarlar sağlıyordu; Fransa, bu ülkelerle iktisadî, kültürel ve sosyal bağlarını devam ettirebilecekti. Almanya tarafından sağlanan paralar da bu ülkelerde sarfedilecek, fakat esasen Fransa'ya karşı çeşitli bağlarla bağlı bulunan bu ülkelerden bu devlet pek az faydalanabilecekti.

Batı Almanya ve bir dereceye kadar da Hollanda ortaklık anlaşmasından tatmin olmamışlardı. Batı Almanya'nın dış yardımları aslında özel bir iktisadî çıkarı olmayan Fransız Afrikasına gidecekti. Aslında, Almanya, Lâtin Amerika, Asya ve İngiliz Afrikası ile ticarî ilişkilerle daha fazla ilgili idi. Böylece, Almanya ticarî ilişkileri az olan bazı Afrika ülkelerine pazarlarını açarken, daha geniş ilişkileri olan diğer ülkelere karşı gümrük duvarlarını muhafaza edecekti. Hollanda da genellikle aynı fikirde idi ve bu sistemin uygulandığı alanın çok sınırlı olmasından şikâyetçiydi.

Fakat, Avrupa'nın bütünleşmesini gerçekleştirmek ve Fransa'nın Ortak Pazarı girmesini sağlamak için böyle bir sistemin kabulü gerekli görülmüştü. Fransa'nın denizaşırı ülkeler üzerindeki çıkarlarını zedeleyen tek önemli husus, yerleşme hakkı idi ki, Altılar arasındaki eşitlik ilkesi gereğince, bu hak bütün üyelere teşmil edilmiş oluyordu. Bunun anlamı şuydu: Bundan böyle Fransız ülkelerinde münhasıran Fransız endüstrisi değil, diğer devletlerin endüstrileri de yerleşme ve orada çalışma imkânından faydalanabilecekti.

Bu hususları ihtiva eden Ortaklık Sözleşmesi 31 Aralık 1962'de sona ermiştir. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ile ortadan kalkması arasında geçen süre içinde bir çok siyasî gelişmeler olmuştur. Tropikal Afrika'daki Fransız İmparatorluğu 14 ayrı devlet şeklinde bağımsızlığa kavuşmuş, eski Fransız sömürgesi Madagaskar ile Afrika'daki Belçika ve İtalyan ülkeleri de bağımsızlıklarını almışlardır. Bağımsızlıklarını aldıktan sonra, bu ülkeler ortaklığa devam etmekte, ya da etmemekte serbesttiler; fakat, Fransız Guinea'si müstesna, diğerleri ortaklığa devam etmeye karar vermişlerdi. Böylece, yeni bir ortaklık anlaşmasının hâzırlanması sırası geldiğinde, siyasî durum 1956 - 1957 yılına nazaran çok farklı bir mahiyet almıştı. Gerçekten de yeni ortaklık anlaşması 24 bağımsız devlet (Altı Avrupa devleti ile 18 ortak devlet) arasında müzakere edilerek imzalanmıştır.

Temmuz 1963'de Yaoundé'de imzalanan ve bu yerin adı ile anılan yeni Ortaklık Sözleşmesi birinci Sözleşmeden bir çok noktalarda ayrılmaktadır: Önce, birinci Sözleşme, geniş ölçüde bir Afrika devletleri ortaklık Sözleşmesi olmakla benaber, münhasıran böyle değildi. Buna karşılık ikincisi, yani Yaoundé Sözleşmesi münhasıran bir Afrika devletleri Ortaklık Sözleşmesidir.

İki Sözleşme arasındaki ikinci önemli ayrılık, Gelişme Fonunun hem miktar, hem de, daha önemlisi, kullanma alanı bakımından genişletilmesidir. İkinci beş yıllık süre içinde ortak devletlerde âmme yatırımlarına 730 milyon dolar ayrılmıştı. Bunun 620 milyonu hibe, geri kalan 110 milyon doları ise, önceki fondan farklı olarak, (ki bilindiği gibi bu fonun tamamı hibe idi) kredi mahiyetindedir. Ancak, bu kredinin de bir kısmı (46 milyonu) uzun süreli ve düşük faizlidir. Geri kalan 64 milyonu ise gene kredi olmakla beraber, daha kısa süreli ve daha yüksek faizlidir. Bu kredi doğrudan doğruya Gelişme Fonundan değil, Avrupa'nın daha az gelişmiş ülkelerine yardım için Ortak Pazar tarafından kurulan Avrupa Yatırımlar Bankasından sağlanmıştır.

Fondan kullanılan malî yardımın amaçları arasında da önemli değişiklikler bulunmaktadır. Birinci Fon sadece başlıca ekonomik alt - yapı yatırımları ve sosyal yatırımlar için kullanabilmekte idi. Yeni Fon sadece bu maksatlarla değil, aynı zamanda normal istihsal yatırımları ve tarım endüstrisi için de kullanabilmektedir.

İlk Sözleşmeye nazaran üçüncü bir yenilik ortaklık organlarının teşkilidir; Birinci Sözleşmede hiçbir organ yoktu; fakat şimdi, 18 Afrika - Malagasi devletinin talebi üzerine, Ortak Pazar Bakanlar Konseyinin, Komisyonun ve ortak devletlerin birer hükümet üyesinden müteşekkil bir Ortaklık Konsey'i kurulmuştur. Bundan başka, bir Ortaklık Komitesi, bir Parlamanter Konferans ve bir de çoğunlukla karar veren ve beş üyedenkurulu bir Hakemlik Mahkemesi bulunmaktadır.

Dördüncü yenilik, Yaoundé Sözleşmesinin üçüncü devletlere açık olmasıdır; yâni, ekonomilerinin gelişme seviyesi ve yapısı bakımından halen ortaklığı kabul etmiş olan devletlere benzeyen diğer Afrika devletleri Yaoundé Sözleşmesine aynı şartlarla katılabilirler, karşılıklı ticarî vecibeler yükleyen biçimde bir ortaklık kurabilirler veya bir ticaret anlaşması yapabilirler. İlk Sözleşmede, ortaklığın üçüncü devletlere teşmili mümkün değildi. Ortak Pazar ile ortaklık kurmak isteyen herhangi bir üçüncü devlet ancak Roma

Andlaşmasının 238 inci maddesine göre müracaat ederek Kuruluşla ortaklık yapabilirdi.

İngiltere'nin Roma Andlaşmasının 237 nci maddesi uyarınca 1961 yılındaki üyelik müracaatı üzerine yapılan görüşmeler sırasında, bu devlet Ortak Pazarın üyesi olduğu taktirde, o sırada yürürlükte bulunan ortaklık anlaşmasının İngiltere'nin benzer ekonomiye sahip bulunan Afrika ülkeleri ile diğer ülkelere de açık bulundurulması prensip itibariyle kabul edilmişti. Aslında, böyle bir prensibin kabul edilmesi, Fransa tarafından verilmiş önemli bir taviz teşkil ediyordu. Çünkü, ortaklık anlaşmasının bu devlete sağladığı çıkarlar paylaşılmış, Fransız Afrikasına sağlanan çıkarlar da sulandırılmış olacaktı. Tercihli sistemin uygulama alanı genişledikçe, her ülkenin ortaklıktan beklediği faydalarda daralma olacaktı. Meseleye Afrika açısından bakılınca, böyle bir durum 50 milyonluk Fransız Afrikasına 100 milyonluk **Commonwealth**'in ilâvesi demektir. **Commonwealth** ülkelerinin genellikle Fransa'nın Afrika ülkelerinden daha gelişmiş oldukları da göz önünde bulundurulunca, ortaklığın yeni ülkelere teşmilindeki sakıncalar açıkça ortaya çıkar.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, İngiltere'nin Ortak Pazar üyeliği Fransa'nın vetosu ile durdurulmuştu; Fakat, bu vetodan önce bile **Commonwealth** devletlerinin hepsi, Sierra Leone müstesna, İngiltere'nin üyeliğini ve dolayısıyla **Commonwealth**'in Ortak Pazar ile ortaklığını açıkça kınamışlardı.

İngiltere ile Ortak Pazar arasındaki müzakereler 1963 yılında kesilmiştir. Bu arada Ortak Pazar ile 18 Afrika devleti arasındaki yeni sözleşmenin şartları hemen hemen tamamen tespit edilmişti. Yaoundé Sözleşmesinin tasdiki, İngiltere'nin üyeliğini veto ettiği için Fransa'ya karşı cephe alan Almanya ve Hollanda tarafından bir süre geciktirildikten sonra, 1 Haziran 1964 de, imzalanmasından bir yıl kadar sonra yürürlüğe girmiştir.

Ortaklık Sözleşmesinin en öncülü tarafı bir taviz ve uzlaştırma şeklinde başlayan bir sistemin, sonunda pek beklenmeyen bir biçim almasıdır. Gerçekten, 1956 - 1957'de mesele, beş Ortak Pazar üyesinin Fransız İmparatorluğuna bir tavizi şeklinde başlamıştı. İkinci safha, 1960 yılında ortak üyelerin bağımsızlıklarını almalarından sonra, Fransız Guinea'sı müstesna, hepsinin ilk beş yıllık sürenin sonuna kadar ortaklıklarını devam ettirmeleri idi. Bundan sonra, Ortak Pazar ile 18 Afrika - Malagasi devletinin uzun ve çetin müzakeresi gelmiştir ki bunun sonunda Yaoundé Sözleşmesi imza-

lanmıştır. Yaoundé Sözleşmesi esas itibariyle 1958 - 1962 sözleşmesine dayanmakla beraber, bunun çok ötesine gitmiştir. Bu Sözleşme alanla veren arasında müesseseseleşmiş bir ticaret ve yardım programı şeklinde ortaya çıkmıştır.

İki ortaklık sözleşmesi ile Ortak Pazar devletleri Afrika'ya on yıllık bir süre içinde 1.250 milyon dolar tutarında bir yardım yapmaktadır. Her yıl yapılan yardım miktarı 125 milyon dolar olmaktadır ki, yardım alan devletlerin ve ülkelerin sayısı göz önünde bulundurulunca bunun pek fazla olmadığı görülür. Diğer taraftan, her devletin alacağı yardım miktarının tesbit edilmemiş olması bu devletlerin alacakları yardımlardan harcamalar yapmasını güçleştirmektedir. Ortak Pazar Komisyonunun tutumu, nazari olarak, daha geri ülkelere daha fazla yardım yapmak olmakla beraber, tatbikatta, Madagaskar, Kamerun, Senegal ve Fildişi Sahilî gibi daha gelişmiş ülkeler yardımın aslan payını almaktadırlar ki, tabii kaynaklar bakımından daha zengin devletler de bunlardır. Yardımlar ortaklık organları tarafından tesbit edilmekte ve Ortak Pazar Komisyonu tarafından idare edilmektedir. Bu çerçevede içinde malî ve teknik yardımlar proje yardımları şeklinde yapılmaktadır.

Yapılan müracaatlar üzerine Fondan yapılacak yardımın tesbiti usulü hakkında da pek çok şey söylenebilir. Birinci Sözleşme gereğince yardım için müracaat ya Paris'e, ya da diğer anavatan devletine yapılmakta, bu makamlarca tetkik edildikten sonra Brüksel'de Ortak Pazara gönderilmekte idi. Fakat, yeni sözleşme gereğince ortaklar doğrudan doğruya Ortak Pazara müracaat edebilmektedirler. Bir süre, sosyal mahiyetteki yardımların desteklenip desteklenmeyeceğine Komisyon doğrudan doğruya, ekonomik mahiyetteki yardımlar için ise Bakanlar konseyinin mütaâlâasını aldıktan sonra karar verebilmekte idi. Son zamanlarda yeni bir gelişme olmuştur. Altı devletin temsilcilerinden müteşekkil bir İstişare Komitesi kurulmuştur ve Komisyon bu komiteye danıştıktan sonra karar alabilmektedir. Böylece, iktisadî projeler için Bakanlar Konseyinden karar alınması usulü kaldırılmış olmaktadır. Şimdiki halde Fonun kullanılması Komisyona bırakılmıştır ve Komisyon Fondan ayrılan paranın ortak devletle yapılan anlaşma gereğince kullanılıp kullanılmadığını kontrol yetkisine de sahiptir. Bundan başka, ilk Sözleşme gereğince, proje için gerekli ithalâtın tümünün Altılardan yapılması gerektiği halde, İkinci Sözleşmede bu şart yumuşatılarak, proje yatırımları için Altıların dışında bazı devletlerden de ithalâtın yapılması mümkün kılınmıştır. Fakat, tatbikatta

Fransa'ya karşı büyük bir eğilim mevcuttur. Bu tabiidir; çünkü, eski Fransız ülkelerinde yerleşmiş bulunan firmaların çoğunluğu Fransız firmalarıdır. Fakat, projeye katılmak isteyen diğer devletlerin firmalarının fiyatların indirilmesinde önemli rolleri olmaktadır. Yaoundé Sözleşmesine göre, Ortak Pazar yardımları idarî, carî ve işletme masraflarını karşılamak için kullanılmamakta, sadece proje için harcanabilmektedir.

Bugüne kadar hiç bir **Commonwealth** üyesi Yaoundé Sözleşmesine katılmamıştır. Ghana Devlet Başkanının Ortak Pazar ile Afrika ülkeleri arasındaki ortaklık ilişkileri hakkındaki iddia ve ithamlarının, bu devletlerin tutumunu geniş ölçüde etkilemiş olduğu söylenebilir. İleri sürülen ithamlar arasında şunlar bulunmaktadır: Ortaklık sömürgeciliğin yeni bir türüdür; Altılar siyasî kayıplarını Afrikadaki iktisadî bağlarla telâfi etmeye çalışmaktadır; ortaklık Afrika ülkelerini bir ham madde deposu haline getirmek amacını gütmektedir ve endüstrinin gelişmesine engel olabilecek niteliktedir; Ortaklık Sözleşmesi Afrika'yı ortak üyelerle ortak olmayanlar arasında bölerek bir Afrika Ortak Pazarının gelişmesine engel olmaktadır.

Fakat, ortaklık sistemi uygulanmaya başlandıktan sonra, Afrika'daki **Commonwealth** devletlerinin tutumlarında bir değişme olmaya başlamıştır. Kenya, Tanzaniya ve Uganda'yı temsil eden bir Doğu Afrika temsilcisi heyeti Ortak Pazar ile görüşmeler yapmakta ve bu görüşmeler olumlu bir sonuca yaklaşmış görünmektedir. Belirtmek gerekir ki, Nijerya Yaoundé Sözleşmesine katılmak için değil, karşılıklı vecibeler yükleyen bir ticaret anlaşması yapmak için müracaat etmiştir. Bu ticaret anlaşması, bir çok Nijerya mallarının Ortak Pazara tercihli bir şekilde girmesini sağlayacaktır. Buna karşılık, bu devlet Ortak Pazara kendi ithalâtında bazı öncelikler tanıyacaktır. Nijerya ile yapılan görüşmelerde özellikle Fransa güçlükler çıkarmaktadır. Çünkü, Fransa Afrika'nın en kalabalık ve iktisaden en güçlü devletlerinden biri olan Nijerya'yı, diğer ortaklar için muhtemel bir rakip görmektedir; Nijerya'nın nüfusu, diğer ortakların nüfusunun toplamına yaklaşmaktadır. Fransa, daimâ, eski Fransız Afrika'sının koruyucusu ve bu ülkelere karşı özel sorumluluğu olan bir devlet gibi hareket etmiştir. Fransa'nın bu tutumunun görüşmeleri ne derece etkileyeceğini olaylar gösterecektir.

Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkiler

Amerika Birleşik Devletlerinin daha başlangıçtan beri genellikle Avrupanın bütünleşmesi ve özellikle Ortak Pazarın kuruluşunu desteklemiş olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak, Ortak Pazar Amerika Birleşik Devletlerini bir çok siyasî ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. De Gaulle idaresindeki Fransa'nın tutumu dolayısıyla Amerika Birleşik Devletlerinin Atlantik Ortaklığının lideri olarak karşılaştığı sorunlara yukarıda değinmiştir. Şimdi, burada, Ortak Pazarın kurulmasından sonra bu devletin karşılaştığı iktisadî sorunlara kısaca değineceğiz.

İktisadî bakımdan ilk sorun, Amerikan ihracatçılarının Topluluğa satışlarında ortaya çıkmıştır. Dünyada en büyük tek ihracatçı devlet olması bakımından, Ortak Pazarın tarife ayırımı politikasının bu devleti ergeç etkileyeceği tabii idi. Rekabet imkânının azalması, zaten bozulmuş olan Amerika'nın ödeme dengesinin daha da bozulması ile sonuçlanmıştır. Ortak Pazar içinde iç gümrük duvarlarının alçaltılması ve dış gümrük duvarlarının da yükseltilmesi ile, Amerikan endüstri malları Avrupa pazarlarında Alman ve Fransız malları ile rekabet imkânını yitirmeye başlamıştır. Diğer taraftan, Ortak Pazarın özellikle Amerikan tarım ürünleri ihracatını etkilemesi bekleniyordu. Nitekim, böyle olmuş ve ortak tarım politikası daha şimdiden Amerika'nın kümes hayvanları ihracatını tehdit etmeye başlamıştır. Bundan başka, Afrika ülkelerine tanınan tercihler de, Amerika'nın tropik tarım ürünleri ihracatı üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır.

Ortak Pazarın Amerikan ekonomisi üzerindeki ikinci etkisi, dolaylı olarak üçüncü devletler vasıtasıyla olmaktadır. Ortak Pazar, Afrika ülkeleri ile ortaklık sayesinde, eskiden Lâtin Amerika devletlerinden aldığı malları, Afrika'daki ortaklarından sağlamak yoluna gitmektedir. Böylece, ithalâtının önemlice bir kısmını Amerika Birleşik Devletlerinden yapan Lâtin Amerika devletleri, döviz darlığı sebepleriyle, bu ithalâtı azaltmıştır. Afrika devletlerinin artan ithalât gücü ise Amerika'nın ihracatını arttırmamaktadır, çünkü bu ülkeler de alışlarını Avrupa'dan ve özellikle Ortak Pazar devletlerinden yapmaktadırlar. Böylece, Amerika Birleşik Devletlerinin Lâtin Amerika'ya ihracatı azalmakta, ya da bu ihracatın devamı için bu devletin Lâtin Amerika devletlerine ekonomik yardımını arttırması gerekmektedir.

Ortak Pazarın, Amerikan ekonomisi üzerindeki üçüncü etkisi

Amerikan firmalarının, Ortak Pazarın gümrük engellerini aşabilmek için Avrupa'daki yatırımlarını arttırmak mecburiyetinde kalmış olmalarıdır. Amerikan firmalarının Ortak Pazar devletlerindeki yatırımları, bu Teşkilât kurulmadan önce yılda 200 milyon dolar iken, 1960 - 1961 yıllarında yılda 800 milyon dolara yükselmiştir. Bu yatırımların bir kısmı, Ortak Pazara gireceği tahmin edilerek İngilterede yapılmıştır. Amerikan firmalarının Ortak Pazar içindeki artan yatırımları, bir yandan iç yatırımların azalmasına sebep olarak Amerikan ekonomisinin gelişmesini engellerken, diğer yandan da bazı kısa vadeli ödeme güçlüklerinin doğmasına sebep olmuştur.

Dördüncü ekonomik etki, uluslararası malî meselelerle ilgilidir. Üye devletler, özellikle Batı Almanya, Fransa ve İtalya, Amerika Birleşik Devletlerinin ödeme dengesindeki açık sebebiyle dolar biriktiren devletler durumuna gelmişlerdir. Amerika Birleşik Devletlerinin altın rezervlerini muhafaza edebilmesi ve şimdiki milletlerarası para mekanizmasının devamı, Amerika Birleşik Devletlerinin bu devletleri ellerinde altın yerine dolar bulundurmaları hususunda ikna etmesine bağlı kalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Senatosu Ortak Pazarın bu devletin karşısına çıkarmış olduğu ekonomik sorunları halletmek amacıyla 1962 yılında bir Ticareti Genişletme Kanunu (Trade Expansion Act) kabul etmiştir. Bu kanun, Devlet Başkanına yabancı devletlerle yapmış olduğu anlaşmalarda gümrük vergilerini indirmek yetkisi vermektedir. Bilindiği gibi, Amerika Birleşik Devletlerinde gümrük vergilerinin tesbiti yetkisi Senatoya, dış işlerin yürütülmesi görevi ise, bazı sınırlamalarla, Başkana verilmiştir. Bu durum, Başkanın diğer devletlerle tarifeler konusunda müzakerelerde bulunmasını ve tarife politikasını dış politika ile birlikte yürütmesini güçleştirmiştir. Yeni Tarife Kanunu, Başkana, GATT çerçevesi içinde Ortak Pazarla müzakereler yaparak, mütekabiliyet şartıyla tarifeleri yüzde 50 oranında alçaltmak ve bu Kuruluşun Amerikan ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini giderme imkânı sağlamaktadır. Böylece, GATT'ın «en ziyade müsaadeye mazhar» kuralı çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri ile Ortak Pazar arasında yapılacak bir gümrük indirim anlaşması bütün hür dünya devletlerine de teşmil edilebilecektir.

GATT çerçevesi içinde yapılacak görüşmelerden Amerika Birleşik Devletlerinin beklediği şey, Altıların ortak dış tarifeyi önemlice bir nisbette indirmeleridir. Böylece, üye olmayan devletlerin

mallarına karşı uygulanmakta olan tefrik edici gümrük politikası yumuşatılmış olacaktır. Bu, yalnız Amerika Birleşik Devletlerinin Ortak Pazara ihracatını arttırmakla kalmayacak, aynı zamanda Japonya ve Lâtin Amerika devletlerinin Avrupa'ya ihracatını da arttıracaktır. Avrupa'nın koruyucu gümrük sistemi yumuşadıkça, Amerikan firmalarının Avrupa'da direkt yatırım yapmalarını cazip kılan sebepler de azalmış olacaktır. Tabii Amerika Birleşik Devletleri Ortak Pazarın dış gümrüklerini indirmesini isterken, aynı oranda kendi dış gümrüklerini indirmeyi de kabul etmektedir. Diğer gelişmiş GAAT devletlerinin de gümrüklerinde indirim yapmasını öngören bu sistemin neticede dünya ticaretinin liberalizasyonu ile sonuçlanması beklenmektedir. Eğer başarı ile sonuçlanırsa, GAAT görüşmelerinin Ortak Pazarın ortaya çıkardığı iktisadî sorunları halletmesi umut edilmektedir.

Resmen Mayıs 1964'de başlamış bulunan ve henüz sonuçlanmamış olan bu görüşmeler olumlu bir sonuç verirse, şüphesiz her iki taraf için faydalar sağlayacak, Batılı devletler arasında Atlantik Ortaklığı çerçevesi içinde dayanışmayı arttıracaktır.